

დასავლეთკავკასიელი საზოგადოებრივი საქართველოს პოლიტიკური პარტიების ორგანო

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს პ ო ლ ი ტ ი კ უ რ ი პ ა რ ტ ი ე ბ ი ს ო რ გ ა ნ ო .

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

მეთაური—21-ის პრეზ. და ბერლინ-რომის ღერძი
ბ.ნ ჰაიდარ ბამატის წარსულიდან.
რ. ინგილა—ბამატი და მისი ხიზნები.
გქ. თაყაიშვილი—ჯვარის მონასტრისეული...
დარბაისელი—რუსთაველის დღეები საქ. და რუს.
გ. ყურული—ბათუმ-აჭარის მხარეები.

მ. —მე—ილია.
წერილი სომოდან.
ქართველები პოლონეთში.
ქართველები ბერლინში.
რუსთაველის დღესასწაული სორბონში.
რედაქციისაგან.

21-ის პრეზესი და ბერლინ-რომის ღერძი

21-ის პრეზესი ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული, როცა შუა ვეროპაში ერთი დიდი ამბავი მოხდა—ავსტრიის უსისხლოდ გაერთიანება გერმანიასთან—, და ამიტომ პირველი სრულიად დაჩრდილია მეორემ. ჩვენის აზრით კი უსამართლოა სტალინის «გენიოსობის» ასე მიჩქმალვა, მით უფრო, რომ ბუხარინის, რიკოვის და სხვების გასამართლება ერთ-ერთი ხელსაყრელი პირობა იყო გერმანიის გაბედული ნაბიჯის კეთილად დასაგვირგვინებლად.

მართლა, 21-ის პრეზესმა აშკარად და ნათლად აჩვენა მთელს კაცობრიობას საზარელი სურათი საბჭოთა კავშირის საბოლოო გასრფნისა და გათახსირებისა, სახელმწიფო მექანიზმის სრული მოშლისა, «მონოლიტურ» კომპარტიის სიკვდილისა, როგორც მისი შემქნელის ლენინის, ეკონომიური და პოლიტიკური კრიზისის იმ ზომამდე მიღწევისა, რომ საცაა ერთას გულშემზარავი საპყრობილე შიგნიდან უნდა გამსკდარიყო. ურლინ-ვიინისკის ჯერ კიდევ არ გამოეტანათ ბრალდებულებისთვის სასიკვდილო განჩინება, როცა მსოფლიო საზოგადო აზრმა უკვე დასდო ეს მსჯავრი არა მარტო რეჟიმს, არამედ თვით საბჭოთა კავშირსაც, როგორც სახელმწიფოს. მისი პრესტიჟი, მორალური თუ ფიზიკური ძალა ისე დაეცა ყველას თვალში, რომ თვით «მოკავშირე» საფრანგეთში ჯვარი დაუხვეს ისედაც მიმჭრალ იმედებს, რომ მოსკოვი ოდესმე შესძლებდა მის მიერ ხელმოწერილ პაქტის განაღდებას.

ეს საყოველთაოდ აღიარებული ხალასი ფაქტი, რა თქმა უნდა, არ გამოეპარა ბერლინს, გეოგრაფიულად სხვებზე უახლოეს და ისტორიულად ყველაზე უკეთ მცოდნეს «ავადმყოფ კაცის» ვითარებისა. წარმოიდგინეთ ერთ წამს, ძველი რუსეთი ისევე ფეხზე მდგარიყო, ან საბჭოთა კავშირი თუ გინდ ჩვეულებრივ დესპოტიად გამდარიყო,—განა ასე იოლად გადასჭირდა ფიურერი ავსტრიის კვანძს, რომელიც, ავერ ერთი საუკუნეა, პერიოდულად ისმებოდა წესრიგში და დინასტიური თუ სხვა მოსაზრებით ისევე იხსნებოდა? კიდევ 1866 წელს, პრუსიელების ავსტრიელებზე გადამწყვეტ გამარჯვების შემდეგ, სადღვამი, მხოლოდ ბისმარკის ენერგიულმა ჩარევამ იხსნა ავსტრო-უნგრეთი დაშლისაგან, აქედან, ავსტრიის გერმანიასზე შემოერთებისაგან. მაგრამ ოცი წლის წინ, დიდი ომის გათავებისას, ეგ ხომ ფაქტად იქცეოდა, ვერსალს რომ ვეტო არ დაედო, რომელიც აშკარად ეწინააღმდეგებოდა მის მიერ დიდის ზეიმით აღიარებულ ვილსონის ერთა თვითგამორკვევას. მიუხედავად მცხოვრებთა ასივე პროცენტის საჯაროდ გამოთქმულ სურვილისა, ავსტრიას ძალად მოახვიეს თავზე დამოუკიდებლობა!

ავსტრიის ცალკე არსებობა შეუძლებელი იყო, თუ არა მის მეზობელ არავერმანელ ერებთან ერთ ფედერალურ დიდ სახელმწიფოში. კიდევ ტალირანი ამბობდა: ავსტრო-უნგრეთი რომ არ არსებო-

ბდეს, ჩვენ უნდა შეგვექნა. ავსტრიის მეზობლებმა ეს ბრძნული ნაკვეთი დაივიწყეს.

ამრიგად, მთელი აღმოსავლეთი ევროპა მოწყვეტილია დასავლეთი ევროპისაგან, შუაში ამართულია ბერლინ-რომის განთქმული ღერძი. დუჩემ საჯაროდ აღიარა თავის სიტყვაში, 17 მარტს, რომ ავსტრიის ბედი ბუნებრივ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს და ვინც თავის თავს არ იცავს, სხვისგან არ უნდა მოელოდეს ხსნას. ეს «სხვა» იტალია იყო, ის იცავდა ავსტრიის დამოუკიდებლობას, რომ გერმანიის უშუალო მეზობლობა თავიდან აეცილებია, მაგრამ მან უკვე მიიღო ერთგვარი გარანტია, რომ ამიერიდან ბრენერი გერმანია-იტალიის საზღვარი დარჩება.

მაშასადამე, ჩრდილოეთის ზღვიდან ხმელთა შუა ზღვამდე ამ ახლად გაყოლებულმა ჯავშნიანმა ხაზმა სრულიად არაჩვეულებრივი საერთაშორისო მდგომარეობა შექმნა მთელს ევროპაში, საბჭოთა კავშირის და ახლა აღმოსავლეთის ზედ მითვლით. პირველი ლოლიკური შედეგი ამ ახალი მდგომარეობისა, ეტყობა, ეგრედ წოდებულ მცირე ანტანტის დაშლა იქნება. ეს იქიდანაც კარგად სჩანს, რომ პრავის მოთხოვნაზე დაუყენებლივ თათბირის მოწყვევისთვის ბუქარესტმა და ბელგრადმა უარით უპასუხეს! მართალია, თავაზიანობის გულისათვის მათ მხოლოდ თათბირის გადადება მოითხოვეს, იმის და მიხედვით, როგორ შეტრიალდება საქმე დასავლეთ ევროპაში. ამასვე უცდიან უთუოდ ეგრ. წოდ. ბალკანეთის ბლოკის წევრებიც: იგივე ბუქარესტი და ბელგრადი, ათინა და ანკარა, თუმცა მათ ანკარის თათბირზედ, თებერვალში, უკვე გამოამუდანეს თავისი განზრახვა გენ. ფრანკოს ცნობისთვის.

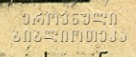
ავსტრიის დამოუკიდებლობის მოსპობამ ერთი გეგმაც გამოაშკარავა, თუ შეიძლება ასე ითქვას. ხუთი წელიწადია, რაც ნაციონალ-სოციალისტური გერმანია ბოლშევიზმის შეუთრეგებელ მტრად აცხადებს თავის თავს, ბერლინ-რომი-ტოკიოს ღერძიც ხომ კომინტერნის წინამძღვე არის შექმნილი. აქედან თუ ის დასკვნა გამოჰქონდათ, რომ ადრე თუ გვიან გერმანია დაეტაკება საბჭოთა კავშირს, სულ ერთია რეჟიმის თუ მთლიანობის დასანგრევად, არავინ იცოდა ცხადად, რომელი მიმართულებით მოხდებოდა ეს დატაკება. დღეს თითქო ყველანი ხედვენ ამ მიმართულებას. გერმანია ჰქმნის ეგრ. წოდ. «მიტელ-ოიროპას», მისი ჰეგემონია სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპაში თითქო უდავო ხდება და ამას ხელს უწყობს ეკონომიური პირობები: ვინ არ იცის, რომ უმთავრესად აგრარულ ქვეყნებში,

როგორცაა უნგრეთი, იუგოსლავია, რუმინია, ბულგარია, დღესაც გერმანული ფაბრიკატები სუბობს და იგივე გერმანია არის მათი სასოფლო მეურნეობის ნაწარმოებთა საუკეთესო მუშტარი?

მხოლოდ ესლა შეიძლება ღირსეულად დაფადეს განსვენებულ მარშალ პილსუდსკის მიერ აღებული ბრძნული ხაზი, 1934 წელს, როცა მეგობრობის პაქტი დასდო პიტლერთან. გერმანია-რუსეთის დავას სხვა მიმართულება მიეცა, ხოლო ბალტიის სამხრეთ ნაპირებზედ, ასე ვთქვათ, პოლონეთის გავლენა იქნა ცნობილი. დიდი ხანია, პოლონეთი ცდილობს ბალტიის პატარა რესპუბლიკებთან თავდაცვის ხელშეკრულების დადებას, განსაკუთრებით მოსკოვის წინამძღვე, მაგრამ ამას მუდამ ხელს უშლიდა ლიტვა, რომელიც, ვილნოს გამო, თითქო სამარ მდგომარეობაში იყო პოლონეთთან. უკანასკნელმა ულტიმატუმით მოსთხოვა ლიტვას დიპლომატიურ და სავაჭრო დამოკიდებულების დაუყენებლივ აღდგენა, რასაც კიდევ მიაღწია და, მაშასადამე, გზა გაეხსნა ერთი დიდი და სამი პატარა რესპუბლიკის მუიდრო თანამშრომლობას. ეს დამზღვევი კომბინაცია ერთგვარი გაგრძელებაა მეორე დამზღვევი კომბინაციისა სკანდინავიაში: შვეცია, ნორვეგია, დანია, ფინლანდია.

და აქ საჭიროა აღვნიშნოთ ლიტვინოვის წინადადება დიდ სახელმწიფოთა კონფერენციის მოწვევისთვის, რათა ალაგმულ იქნას ტოტალურ სახელმწიფოთა იმპერიალიზმი, წინადადება, რომელსაც კალათში უკრეს თავი დემოკრატიულმა სახელმწიფოებმა. ჯერ ერთი, ლიტვინოვი კენტად დარჩა: არავინ იცის, როდის გააყოლებენ მას დახვრეტილ თუ დასახვრეტად დამზადებულ მის თანამშრომელ დიპლომატებს! მეორე, მოსკოვის წაჩქებამ ვარშავის ულტიმატუმის წინაშე, ლიტვისადმი, რომლის შეუთრეგებლობა პირველ რიგში, მისი წაქეზებამფარველობით აიხსნებოდა, ყველას დაანახა, რამდენად შორს წასულა საბჭოთა წითელ არმიის უძლურება. მაგრამ ამასაც არ კმარობს სტალინი: ამზადებენ ახალ პროცესებს მარშალ ეგოროვის და ბევრი სხვა სამხედრო წარჩინებულთა წინამძღვე. კიდევ უარსი: უპროცესოდ მეთოდურად ქლეტენ სარდაფებში გენ. შტაბის ოფიცრებს კაპიტანის ჩინის მალა.

მაგრამ ნუ იტყვი, რომ მოსკოვს კიდევ არ დარჩენია ერთი შანსი. ჩვენ დავასახელეთ ზევით ერთი მიმართულება, რომელიც დიდ ხიფათს უმზადებს საბჭოთა კავშირს სამხრეთ დასავლეთიდან, ხოლო ესლა უნდა დავასახელოთ მეორე მიმართულება,



რომელმაც, შესაძლოა, პირველზე ადრე მიიპყრას მსოფლიოს ყურადღება, და ამის მაჩვენებელია უკანასკნელი გადამწყვეტი ბრძოლები ისპანიისში. მართალი რომ ვსთქვათ, დღეს მიანცდამიანც არავის აინტერესებს ისპანიის რეჟიმის საკითხი, ეს მხოლოდ საბაბია სხვა გაცილებით უფრო მნიშვნელოვან კითხვების გადასაწყვეტად, როგორცაა დიდი ბრიტანეთის საიმპერიო გზების, აგრეთვე საფრანგეთის ჩრდილო აფრიკასთან მიმოსვლის და აქედან ხმელთა შუა ზღვაზე წონასწორობის უზრუნველყოფა. დღეს ლონდონს მოლაპარაკება აქვს რომთან, ხვალ პარიზში უნდა გამართოს მოლაპარაკება იმავე რომთან და, თუ ეს ცდები ამაო დარჩა, ცხადია, ბერლინ-რომის დერძი ამოქმედდება, რასაც ლონდონი და პარიზიც უპასუხებს, და ომი თავდაპირველად დასავლეთ ევროპას დაატყდება თავზე. ტყუილია არ გესმით პარიზის ქუჩებზედ «სამშობლო განსაცდელშიაო!» აი, რა იქნებოდა ხსნა მოსკოვისთვის, ეს არ დაუმაღავს სტალინს, ამას უცდის გულის ფანცქალით. ღირსშესანიშნავია ამ მხრივ დებოსის შეცვლა პლ-ბონკურით საგარეო სამინისტროში, ერთხელ კიდევ იყენებენ მოსკოვის საფრთხობელად!

ჩვენ არ გვინდა წინ წაუსწროთ მოწოლილ დიდ ამბებს, უნდა ვსთქვათ მხოლოდ, რომ ესენი გადამწყვეტ გავლენას იქონიებენ საბჭოთა ჩაგრულ ერების სვე-ბელზე. გაიხსენეთ, რა ბრალდება წამოუყენა ვიშინსკიმ 21 ცნობილ ბოლშევიკს: კავკასია-უკრაინა-თურქესტანის კავშირიდან გამოთიშვის და მეზობელ დიდ სახელმწიფოებისთვის გადაცემის განზრახვა. ჩვენ, რასაკვირველია არ ვემყარებით ბრალდებულთა «გატყდომა-მონანებას», თავი და თავია, რომ ერთა გამოთიშვას, ჩვენებურად—განთავისუფლების საკითხს თვით კრემლი აყენებს, მის წინაშე თრთის და არ იცის, როგორ აიცილოს თავიდან მისი დადებითად გადაჭრის გარდაუვალობა.

ჩვენ მაღლობაც უნდა ვუძღვნათ სტალინს და მის ამაღლას: კიდით კიდამდე მოსდევს მთელს მსოფლიოს, რომ თვით ლენინის «კომენტატორი» ბუხარინი, მისი პარტიის პირველი მდივანი კრესტინსკი და კავშირის თავმჯდომარე რიკოვი სხვა გამოსავალს ვერ პოულობენ შექმნილ საშინელ მდგომარეობიდან, თუ არა საგარეო ომს, და ამისათვის მზად იყვნენ არარუსი რესპუბლიკები «მტრის ხელში გადაეცათ»!

საბჭოთა კავშირი რომ გაიხრწნა და აღსასრულის კარზეა, ეს ხომ ცხადად დაინახა ქვეყნიერებამ 21 ის პროცესიდან, როგორც ზევითა ვსთქვით, მაგ-

რამ ის არ დააყოვნებს, დაინახოს იმავე პროცესიდან მთელი ამ მოწამულ ატმოსფეროს გასწმენდი უებარი საშუალება: ერთად ერთ დარჩენილ საღ ორგანიზმთა—ერთა პოლიტიკური განთავისუფლებას აუცილებლობა. ახლოვდება დრო, როცა საფუძველი ეცლება ერთ ფრიად მავნე ილიუზიას, ვითომ შესაძლებელი იყოს საყოველთაო დაზავება, თუ ხმელეთის ერთ მეექვსედში გაუგონარი კაცკამია რეჟიმი მძვინვარებს.

ერთა თუ სამთა დერძიც განა ამას არ ღალადებს? ხოლო რა შედეგი მოჰყვება მას, ეს დამოკიდებულია არა მარტო საერთაშორისო ძალთა განწყობილებებზე, არამედ იმაზეც, როგორ სიმამაცეს, უნარს და გამჭრიახობას გამოიჩინენ თვით დაინტერესებულნი ჩაგრული ერები ამ ისტორიულ გადატეხის ხანაში.

ბ-ნ ჰაიდარ ბამატის წარსულიდან

ორიოდე გზა-კვალ არეულმა ქართველმა ბ-ნი ჰაიდარ ბამატი თავის ლიდერად გამოაცხადა და კავკასიის დიდი პატრიოტის ატესტატიც ჩააბარა. ამ პატრიოტობის ფასი და ღირებულება კარგად იციან ჩვენმა მკითხველებმა, მაგრამ ზედმეტი არ იქნება ბამატის ქართველ თავყანისმცემელთ ერთხელ კიდევ გაეხსენოთ ამ «პატრიოტის» განვლილი გზა, რომელიც მისი ნამდვილ ბუნების საუკეთესო დასურათებას წარმოადგენს.

როგორც ვიცით, ჰაიდარ ბამატი იყო კავკასიის მეფის ნაცვლის კანცელარიის მოხელე და წელე-ბზე ფეხს იდგამდა, რომ რუსეთისადმი დიდი ერთგულება დაემტკიცებია და მით კარიერის გასაკეთებელი გზა გაეკაფა. ამის ნათელსაყოფად საკმარისია მოვიყვანოთ ერთი პატარა ამონაწერი იმ წერილიდან, რომელიც მან 1911 წელს მოათავსა კვირეულ ჟურნალ «ვ მირე მუსულმანსტვა»-ში:

«მე შეურყევლად მწამს, რომ ისტორიულმა ბედმა სამუდამოდ და განუყრელად შეაკავშირა რუსეთის მუსულმანობა რუსეთთან და ასევე გადაჭრით განაცალკევა იგი დანარჩენ მეზობლებისაგან. მუსულმანობის მთელი შემდგომი წინსვლა პროგრესის გზაზე მე არ შემძლია წარმოვიდგინო სხვანაირად, თუ არა მჭიდრო და ძმურ ერთობაში რუსეთის ხალხთან».

თუ ვისი პატრიოტია ამ სტრიქონების ავტორი—კავკასიის მთლიანად, თავისი სამშობლო მთის თუ რუსეთის, ეს მკითხველმა გასაჯოს.

1917 წელში რუსეთი აფორიაქა რევოლუციის

ქარიშხალმა. რუსეთის საზღვრებში მოქცეულმა ჩაგრულმა ერებმა დრო იმოვეს და რუსეთს ჩამოცილდნენ. ჰაიდარ ბამატი თავის სამშობლოში გაიხიზნა. მან მყისვე ფერი იცვალა, მთის პატრიოტის ნაბადი წამოიხსნა და ამ პატრიოტობის დასამტკიცებლად საქართველოს აუტენა ტერიტორიალური დავა და აფხაზეთი მოსთხოვა. 1918 წელში მან საქართველოს ეროვნულ მთავრობას ასეთი ნოტიო მიმართა:

«ჩემ მიერ მიღებულია ნამდვილი ცნობები, რომ საქართველოს მთავრობის აგენტები აფხაზეთში აწარმოებენ პროპაგანდას, რომელიც მიმართულია კავკასიის მთიელთა კავშირის რესპუბლიკის და მასთან მეგობრულად განწყობილ ოსმალეთის წინამძღვრად.»

აფხაზეთში გამოცხადებულია 28 წლიდან დაწყებული ახალგაზრდათა მობილიზაცია, რომელიც მიმართულია ოსმალეთის წინამძღვრად. ოსმალეთის მოქალაქეთ, რომელნიც აფხაზეთის ტერიტორიაზე იმყოფებიან, იქერს და მათ მეტად ცუდად ეპყრობა აფხაზეთში მყოფი ბ-ნ ჯუღელის ქართველი რაზმი. აფხაზებს ეს რაზმი ძალით ანიარალებს, იარაღი კი საქართველოში იგზავნება.

კიდევ გასული წლის სექტემბერში კავკასიის გაერთიანებულ მთიელთა მეორე ყრილობაზე ქალაქ ვლადიკავკაში აფხაზეთი ფორმალურად შევიდა მთიელთა კავშირის შემადგენლობაში, განსაკუთრებულ უფლება-მოხილ დელეგაციის საშუალებით, რომელიც მივლინებული იყო აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ, და დღეს აფხაზეთი შეადგენს ნაწილს კავკასიის მთიელთა კავშირის რესპუბლიკისა...

ვიღებ რა ამას მხედველობაში, ჩემი მთავრობის სახელით კატეგორიულ პროტესტს ვაცხადებ საქართველოს მთავრობის კერძო აგენტების და სამხედრო ნაწილების ცდების წინამძღვრად, რომ აფხაზეთი ჩამოაშორდნ მთიელთა კავშირს, რომლის შემადგენლობაში ის თავის სურვილით და აფხაზეთის ხალხის ნებაყოფლობით შევიდა.

ჩრდილო კავკასიის და საქართველოს ხალხთა შორის მეგობრულ და კეთილ მეზობლურ განწყობილების შენარჩუნების მიზნით მე ვითხოვ თქვენ განკარგულებას, რათა ქართველი სამხედრო ნაწილები დაუყოვნებლივ გაყვანილ იქნენ აფხაზეთის საზღვრებიდან.»

ბ-ნ ბამატის ქართველ ყმებს ეს მიაჩნიათ ალბად კავკასიის დიდ პატრიოტობად და კავკასიის ერთა შორის კეთილმეზობლობის განსამტკიცებელ საშუალებად.

1919 წელში ჩრდილოეთ კავკასია ააოხრეს დენიკინის ჯარებმა და ხელახლად მონობაში ჩაადგეს ახლად განთავისუფლებული მთის ტომები. ამის შემდეგ ბ-ნი ბამატი ტფილისში მოგვევლინა, როგორც ჩრდილოეთ კავკასიის თავდაცვის საბჭოს დიპლომატიური წარმომადგენელი და საქართველოს თხოვდა დახმარებას. ამასობაში დენიკინს ბოლშევიკებმა შემოუტყის, განდევნეს და გაბატონდნ დაღესტანში. ბამატმა ხელახლად იცვალა ფერი, იგი გაწითლდა და დაღესტნის რეგკომის წარმომადგენლობა მიიღო, უბრალოდ რომ ვთქვათ გაბოლშევიკად.

1920 წლის აპრილის 28-ს დილით ტფილისში ცნობა მოვიდა, რომ გასული ღამის განმავლობაში ბოლშევიკური წითელი არმია შემოესია აზერბაიჯანს და კომუნისტური ხელისუფლება დააწესა ბაქოში. იმავე დღეს ბ-ნი ბამატი ტფილისის ხელისუფლების ნებართვით შეუერთდა პირდაპირი მავთულით ბაქოს და გამოეხატა რეგკომის თავმჯდომარის მოადგილეს ჰამიდ სულთანოვს. აი სიტყვასიტყვით ეს ბაისიცი:

«ბამატი: ვინ ლაპარაკობს?»

სულთანოვი: ლაპარაკობს აზერბაიჯანის რეგკომის თავმჯდომარის მოადგილე ჰამიდ სულთანოვი.

ბამატი—ლაპარაკობს დაღესტანის რეგკომის წარმომადგენელი ჰაიდარ ბამატი. დაღესტანის საქმეების გამო მინდა ველაპარაკო აზერბაიჯანში მივლინებულ დაღესტანის რეგკომის წარმომადგენელს ანდრეევს. გთხოვს ჩრდილოეთ-კავკასიის თავდაცვის საბჭოს ყოფილი დიპლომატიური წარმომადგენელი საქართველოში, გამოუძახოთ ამხანაგ ანდრეევს. ცხოვრობს მეტროპოლში. თქვენ გთხოვთ მონახოთ, ვისმეს საშვალეებით გადასცეთ ჩემი თხოვნა დაღესტნის წარმომადგენელს ანდრეევს. გთხოვთ მომცეთ ინფორმაცია მდგომარეობის შესახებ აზერბაიჯანში და დაღესტანში.

სულთანოვი—გუშინ დილით პირადად მე წარუდგინე ულტიმატუმში (იგულისხმება—აზერბაიჯანის ეროვნულ მთავრობას. რედ.) აზერბაიჯანის კომუნისტურ პარტიის სახელით, რომ ხელისუფლება გადაცემოდა აზერ. კომუნ. პარტიას; ვადათ დაუნიშნე სადამოს 7 საათი. პირადად ჩემთან ხანგრძლივი ლაპარაკის შემდეგ პარლამენტმა სადამოს 5 საათზე გამოჰყვო ექვსი პირისაგან შემდგარი კომისია. ამ კომისიამ პასუხის მოსაცემად მიმიწვია ჯევანშირის ბინაზე, სადაც მოვითხოვდი ხელისუფლების დაუყოვნებლივ გადმოცემას. ჩემი გადაჭრილი მოთხოვნა



ნის შემდეგ კომისია დასთანხმდა და წავიდა პარლამენტში მოსახსენებლად. პარლამენტმა საგანგებო სხდომაზე დაადგინა: გადაეცეს ხელისუფლება კომუნისტურ პარტიას, ვინაიდან საქმე წავებულია. მე მხარს მიჭერდა მთელი არმია და ფლოტი, რომ პროლეტარიატზე არაფერი ვთქვათ. სწორედ 12 საათზე ხელისუფლება გადამოგვცა ჩვენ. ნარიმანოვის აქ არ ყოფნის გამო, იგი მივიღე მე, როგორც სამხედრო რევოლუციონურ კომიტეტის წევრმა.

ბამატი.—სალამი ამხანაგ ნარიმანოვს; გთხოვ გადასცეთ მას, რომ დააჩქაროს ჩემი ანდრეევთან მოლაპარაკება. გთხოვთ უფრო სრული ინფორმაცია მომცეთ ქალაქის მდგომარეობის შესახებ. რა ბედი ეწვიათ ყოფილ მინისტრებს?

სულთანოვი.—არავითარი ექსცესები, არავითარი სისხლის ღვრა არ ყოფილა. ამ წუთში ქალაქში სრული სიწყნარება. ჩვენი წითელი ნაწილები უტევენ სომხებს, აიღეს ევლახი და იმედი გვაქვს, რომ ქართველი პროლეტარიატი მიჰყვება ჩვენს მაგალითს; რაც შეეხება დამნაშავეების ხელისუფლებას, ჩვენ მას ავიღებთ იარაღის ძალით. ჩვენ სრული გარანტია გვაქვს, რადგან იმედებს ვამყარებთ ასოციაციასთან არმიაზე, რომელიც ამ უამად აზერბაიჯანში იმყოფება. გილოცავთ რევოლუციურ ხელისუფლების სახელით, რომ ხელისუფლება გადამოვიდა ჩვენს მხარეზე სრულიად სისხლის დაუღვრელად.

ბამატი.—გმადლობთ ცნობებისათვის. გილოცავთ, ძალიან მიხარია. ვერ გავიგე თქვენი ლაპარაკი სომხების წინამდებ; სად ხდება ეს? რა ცნობები გაქვთ დაღესტნიდან, სად არის ნარიმანოვი? თუ გაქვთ ტელეგრაფი უთრასთან (თემირ-ხან შურა. რედ.). გთხოვთ მომიწყობთ პირდაპირი მავთულით მოლაპარაკება ანდრეევთან, — ჩვენს წარმომადგენელთან აზერბაიჯანში. თუ შეიძლება პირდაპირი მავთულით შევუერთდე უთრას? თუ უშვებთ პირდაპირ მატარებლებს ტფილისისაკენ? როგორ შეიძლება ჩამოვიდეთ მანდ?

სულთ.—თქვენ გელაპარაკებათ სახალხო კომისარი, აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საშინაო მინისტრი პამედ სულთანოვი. ევლახისა და ნუხის გზით უტევენ სომხებს. ამ ჯარის მიზანია ანატოლიასთან შეერთება. დაღესტანში სწარმოებს დანგრეულ სახლების აღდგენა, დიდი თანხები იდება დანგრეულ კერათა აღსადგენად. ნარიმანოვი პიატიგორსკშია, ერთი კვირის შემდეგ აქ იქნება. ანდრეევი წავიდა (წითელი ჯარის შემოტევამდე) დაღესტანში, აზერბაიჯანში მომხდარ გადატრიალებამდე. ვფიქრობ, რომ 3—4 დღეში აღსდგება მიმოსვლა ტფილისთან.

ბამ.—დიდად გმადლობთ ინფორმაციისათვის; მინდა კავშირი შექმნდეს თქვენთან. თუ ხვალ დრო იპოვოთ, გამომიძახეთ პირდაპირი მავთულით, გართმევ ხელს, გისურვებ გამარჯვებას.

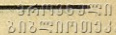
სულთ.—მე ყოველთვის რევეკომში ვარ, ყოველთვის შეგიძლიათ გამომიძახოთ. როგორი მდგომარეობაა ტფილისში? აზერბაიჯანის ამბებმა როგორ იმოქმედა ქორდანაის მთავრობაზე?

ბამ.—ტფილისი გარეგნულად წინანდებურად არის. მდგომარეობის შესახებ რამე გიპასუხო მეძნელება თქვენთვის გასაცემი მიზნების გამო. ქალაქში ხმები არ არის საქმაოდ გავრცელებული, ვაზეთებში მოკლე ცნობაა. ხვალ მოვილაპარაკოთ. გართმევთ ხელს, ნახვამდის.

სულთ.—აბა ასე, ჯერ-ჯერობით გისურვებთ ყოველივე კარგს.»

იმავე წლის ზაფხულის ბოლოს საქართველოში ჩამოვიდა მეორე ინტერნაციონალის დელეგაცია; ბამატი იმავე წუთში სოციალისტურ ტყავში გაეხვია და ამ დელეგაციას განსვენებულ ცალიკოვთან ერთად მემორანდუმით წარუდგა. ამ უკანასკნელზე მას ხელი უწერია: მთიელთა კავშირის რესპუბლიკის დამოუკიდებელ სოციალისტთა წარმომადგენელი პიადარ ბამატი». ამ მემორანდუმში აწერილია მთიელთა სამწუხარო თავგადასავალი, — რუსეთის მიერ დაპყრობა, რევოლუციის შემდეგ რესპუბლიკის დაარსება, დენიკინის ჯარების შემოსევა, ბოლშევიკების ბრძოლა უკანასკნელის წინამდებ და მთიელების აჯანყება დენიკინის წინამდებ, შემდეგ მემორანდუმის ავტორები განაგრძობენ:

«მთიელ ხალხების აჯანყების სარგებლობა მინდომა აზერბაიჯანის მუსავატურმა მთავრობამ, რომ იმპერიალისტურად გაემრავლებია თავისი სამფლობელო დაღესტანის შემოერთებით. პირდაპირ უშუალოთ ბრძოლაში ჩარევა ვერ გაბედა აზერბაიჯანის მთავრობამ, რომ არ გაეფუჭებია დამოკიდებულება ანტანტასთან, რომელიც დენიკინს უჭერდა მხარს. მან აავსო დაღესტანი თურქებით ნური ფაშის მეთაურობით, რომ თურქების საშვალეობით განეწარციელებია თავისი იმპერიალისტური ამოცანა. თურქები სარგებლობდნენ მუსავატური მთავრობის დახმარებას, ბოლშევიკები კი საბჭოთა რუსეთს. ორივე ეს ჯგუფი შეერთდნენ მთიელთა დემოკრატიულ, განმათავისუფლებელ მოძრაობის წინამდებ და, რადგან მათ განკარგულებაში იყო დიდი მატერიალური საშვალეები, გაიმარჯვეს». შემდეგ, როგორც მემორანდუმი მოგვითხრობს, თურქები და ბოლშევიკები დაეტაკენ ერთმანეთს; ბოლშევიკებმა



განადგურეს თურქები და ისინი ნური ფაშასთან ერთად იძულებული გახდნენ, გაქცეულიყვენ დაღესტანში. ამნაირად დაღესტანში გადაიქცა ბოლშევიკების სათარეშო ასპარეზად. მემორანდუმში აღწერილია დაღესტანში ჩადენილი მხეცობა იმ ბოლშევიკური ხელისუფლებისა, რომლის წარმომადგენელი სულ ახლო წარსულში თვითონ ბამატი ბრძანდებოდა. ქვევით იმედია გამოთქმული, რომ შორს არ არის ის დრო, როდესაც მთის ხალხი ერთსულთვანი აჯანყებით უპასუხებს ბოლშევიკებს და მთის რესპუბლიკის სოციალისტები შეეცდებიან შესაფერი მიმართულება მისცენ ამ აჯანყებას:

«ჩვენ, მთიელთა ხალხების სოციალისტური აზნგარდი, — განაგრძობენ მემორანდუმის ავტორები, ე. ი. ცალკოვი და ჰაიდარ ბამატი, — გამოვხატავთ რა მშრომელ მასების ინტერესებს, ჩვენი ისტორიულ ამოცანად ვთვლით, გავაფორმოთ განმანთავისუფლებელ მოძრაობის ეგ სტიქიური პროცესი დემოკრატიზმის საფუძველზე სოციალიზმის მოღოდინში, რომელიც შეადგენს ჩვენი ეპოქის უახლობელეს მსოფლიო მიზანს.

«ჩვენ ვფიქრობთ, რომ დემოკრატიული სკოლა არის უსაჭიროესი და აუცილებელი ეტაპი სოციალიზმის სამეფოში შესასვლელად.

«თვითეულ ხალხის მშრომელი მასების თვითგანმტკიცება მათ სახელმწიფოებრივ სუფერებობაში ჩვენ მიგვაჩნია დემოკრატიზმის უმაღლეს გამოხატულებად.

«თავისუფალი კავშირი თავისუფალ ხალხთა — დიდთა თუ პატარათა — მიგვაჩნია კაცობრიობის ბრწყინვალე მომავლად.

«ამ მომავლის გამომჟღედელია მსოფლიო პროლეტარიატი...

«მრგესალმებით რა კავკასიის ნიადაგზე დასავლეთ ევროპის სოციალისტური მოძრაობის წარმომადგენლებს, ჩვენს მასწავლებლებს კაცობრიობის განმათავისუფლებელ ბრძოლის საქმეში, იმდს გამოვტყვამთ, რომ ჩვენი ხმა იმ ბრძოლის შესახებ, რომელსაც ჩვენ ვაწარმოებთ კავკასიის მთების მიყოლებულ ღრებში ხალხის თავისუფალ ნებისყოფის ძალადობის და ჩაგვრის წინააღმდეგ, — თქვენ მიერ მიწვდენილი იქნება დასავლეთ ევროპის პროლეტარიატის ყურამდე, იმ პროლეტარიატის, რომელიც ჩვენს დროში ყველა ღირებულებათა და გაწამებულ კაცობრიობის ყველა უკეთესი იმედების ერთად ერთი მატარებელია»...

«აქ ჩვენ ვხედავთ ბ-ნ ბამატს, როგორც დასავლეთ ევროპის სოციალისტურ და დემოკრატიულ მოძ-

რაობის დიდ თავყანისმცემელს. იმ დროს იგი პროტექციასაც კი დაეძებდა, რომ როგორმე მეორე ინტერნაციონალში შეეყო თავი, მაგრამ მისი ცდა მრავალ მიზეზების გამო უნაყოფოდ დარჩა.

ასეთია ბ-ნი ჰაიდარ ბამატის წარსული და მოღეწეობა, სანამ იგი უცხოეთში გადმოიხვეწებოდა.

ბამატი და მისი ხიზნები

განსვენებული მამაჩემი, რომელიც, მიუხედავად ახალგაზდობისა, სულ ახლომდგომი თანამშრომელი იყო შამილისა (ის მე-22 წელში გადავიდა, როცა წინამძღოლთან ერთად შეიპყრეს გუნიბში 1859 წელს), იტყოდა ხოლმე, რომ სახელგანთქმულ იმამს გუნიბის სიმაგრეებში ჩაკეტამდის არა ჰქონია მიხდელი იმედი ქართველების ამხედრებისაც. როცა გამრავლებული რუსის ჯარი უკვე უტევდა სალკლდეებზე შეფარებულ «მთის არწივებს», შამილს არაერთხელ ოზვრით შეუჩივლია: საქმე სხვანაირად წავიდოდა, გვერდში რომ დაწინაურებული და მხედრულად წვრთნილი ქართველები მყოლოდნენ! საქართველომ იმდროინდელი სიჩუმე და უმოძრაობა აკვირვებდა კავკასიის თავისუფლების ჰირისუფალს: ეს გარემოება ალექსანდრე ყაზბეგსაც აქვს შემჩნეული...

«მთისა» და კერძოთ დაღესტნის ისტორიული დამსახურების უგულვებელყოფა ისტორიისავე უზოღინარობა იქნებოდა! ერთი კია, რომ წარსულ ეამთა კარგ ეპიზოდებისა გამო ქართველები მოვალენი არა ვართ დაღესტანი, ან რომელიმე სხვა პუნქტი ჩრდილო-კავკასიისა ქააბად გადვიქციოთ. ასე კი ემართებათ «კავკასიაში» შეხიზნულ ჰაჯიბად ქცეულ ზოგიერთ ქართველებს, რომელნიც მოგვიწოდებენ პირქვე დავემხოთ ბრძოლაგადახდილ დაღესტნის წინაშე, მისი პრიმატის აღიარებით. დაღესტანი, ისევე როგორც მთის დანარჩენი ნაწილებიც ჩვენთან ერთად იმდვიანი თავისუფლებისათვის. ამავე ბრძოლაში ჩართული არიან კავკასიის სხვა ერთეცი და ყველას მეტნაკლებობით თავისი წვლილი შეაქვს საერთო საქმეში. ამხბრივ ერთი ვართ კავკასიელნი, რა კუთხესაც უნდა ვეკუთვნოდეთ — იქნება ეს ყაზიყუმუხი, ზანგეზური, თუ ქიზიყი...

სახელგანი იმამი ჩვენს დღეებს რომ შესწრებოდა, ქართველ ხალხს არამც თუ არ დამედურებოდა, პირიქით სხვათაც მოუხმობდა თანაბარი უნარისა, გამძლეობისა და პათოსურ, ნამდვილ პატრიოტულ თვითშეგნების გამოცხადებისათვის. მთიელთა ბელადი იმასაც დაუმატებდა, რომ განმათავისუფლებელ ბრძოლაში ჩაბმულ ერთა მეთაურებსა და ხელმძღვანელებს ეღვაწნათ თანხმობით სხვებთან ერთად, კავკასიელ ხალხთა საერთო კეთილდღეობისათვის. შამილი კავკასიის განთავისუფლებისათვის იღვწოდა. მისი გეგმა გაცილებით უფრო ფართო იყო, ვიდრე ეს სინამდვილეში განაარსდა. შამილი კავკასიის კონფედერაციული წყობილების პიონერი.



იყო!.. სრულებით სამართლიანად მოიქცა ჩვენი მკლევარი შალვა ბერიძე, ნეაპოლის აღმოსავლურ ინსტიტუტის მიერ გამოცემულ, შამილისათვის მიძღვნილ მის წიგნაკს სათაურად რომ წარუწერა: «შამილი—კავკასიის წინამძღოლი».

ასეთი იდეები იძვროდენ კავკასიონის მწვერვალებიდან ძველად! არის რაიმე მსგავსება ამ იდეებსა და იმ კლიაუზურ დემაგოგიას შორის, რომელსაც თვიდანთვე ჰგვხვნი მთიულთა ხალხის «ტიტულიარნი სოვეტნიკი»? «ნდობა და პატივდამსახურებული თავის ხალხში», როგორც მას გვირდგენს «კავკასიის» ერთი ქართველი თანამშრომელი. ეს გუშინდელი «დავთარხანელი ვირთაგვა» არამითხე მეტიჩარასავით მიძვრებ-მოძვრება სხვათა საქმეებში! ის მრჩევლადც გამოდის კავკასიის ხალხთა პოლიტიკურ ბედის გადაჭრაში. თავის მომცრო აუდიტორიის წახალისებით, ეს «დიდი პატრიოტი თავის ქვეყნისა, წრფელი პატრიოტი (?) კავკასიის დამოუკიდებლობისა და კავკასიის ხალხთა სოლიდარობისა», როგორც განაგრძობს მის რეკომენდაციას იგივე ქართველი, — სერიოზულად ჩემულაბს ერთბაში კავკასიის ლიდერობასაც და ვითარცა უაპელაციო მსაჯულს, გამოაქვს «ვერდიქტები» ყველა ჯურის საკითხებზე — ეხლანდელეგზნედაც და ისეთებზედაც, რომელნიც ჯერ ოდნავ ისახებიან მიუთხრობელ მომავლის პერსპექტივებში! ბამატის რეკლამურაში ყოველ საგანსა და მოვლენას მიმზომილი ჰქონია შესატყვისი ფორმულა, რომლის მიხედვითაც უნდა დაფუძნენ წესწყობილებანი და სოციალი ურთიერთობანი; კავკასიის ხალხთა ცალკე-ცალკე სახელმწიფოური ცხოვრება და მათივე კონფედერაციული ასახვა! ამავე ფორმულაში სალახანურად მოქცეული არის ისეთი საარსებო და სადავიდარაბო საკითხიც, როგორც არის კავკასიის სახელმწიფოთა ტერიტორიული გამიჯვნა სხვა სახელმწიფოებისაგან...

ბამატის «აგანგალა-განგალა» ქართველების გულისყურს არც თუ მიიზიდავდა, რომ მას «იდეოლოგები» არ აღმოსჩნოდნენ თვით ქართველთა შორის; ამას კი გამოხმაურება სჭირდება, აქ სათქმელი უნდა ითქვას, მოვლენასა და ნივთს მიეკუთვნოს თავისი ნამდვილი სახელწოდება.

ქართველ ემიგრაციაში ბევრიბამ პარადოქსალი და პირდაპირ საოცარიც სადდება, — ხან იმიტომ, რომ ამგვარ ამბებს «კონტრბანდად» ატარებენ, ხან კიდევ იმიტომ, რომ ყალბბანდურ ამბავთა მთხვევლი, მეცნიერების უცდომელობის სამოსელში გამპრანჭულნი, «დოგმებს» სეტყვასავით გვიშენენ! ლალადი ასე ვთქვათ ex cathedra: ვინ უნდა გაბედოს შეერახვა?! ხმა — კრინტის დაძვრა აღკვეთილია... propter mecum judearum! გარნა უნივერსიტეტის პრავატ-დოცენტობა არსად, არც ერთ ქვეყანაში ამ ხნობამდის ჯერ კიდევ არ იძლეოდა საკმაო საბაბს იმისათვის, რათა ამ წოდების მქონეს თავის სპეცილისტობის გარეშე კიდევ მიმნიჭებოდნენ პითიის ორაკულის უპირატესობანიც!

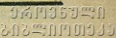
როდესაც «კავკასის» რედაქტორი, ან მისმიერ გაბრიყვებული ვინმე უცხო ქურნალისტი პროფ-

კატორულ წერილებსა სთხზავენ საქართველოს ტერიტორიის საკითხისათვის, დღევანდელ მწვევე ბრძოლაში ჩაბმულ ქართველს შეუძლიან ივარაუდოს, — სად არის ამ ავღორებულ გუნდის სათავე; ხოლო იმავე ქართველისათვის ძნელი გამოსაცნობი არიან ის მოტივები, რომელნიც ზოგიერთ ქართველებს უკარნახებენ ამავე მიმართულების წერილების მოთავსებას ზემოაღნიშნულ გამოცემაში! აქაოდა მენშევიკები გვძულსო, — განა საქხარი საქმეა მიეტმანსო და მიებუდო ყველა მახინჯსა და ცრუპენტელას?!

საქართველოს ტერიტორიული პრობლემა უფრო რთული არის, ვიდრე ეს ბამატსა და მის ქართველ ხიზნებსა ჰგონიათ. ვისაც სახელმწიფო სტრუქტურის კითხვები შესწავლილი აქვს, ისიც უნდა იცოდეს, თუ რა საფუძველზე შენდება ყოველი სახელმწიფო ორგანიზმი, თუ კი მმართველთა ანგარიშებში შედის ქვეყნის ღირსეული არსებობა და დაუბრკოლებელი განვითარება. მაგრამ ასე არ უვლის ამ საკითხს «კავკასი», ყოველ შემთხვევაში საქართველოს მიმართ: აი მაგალითად ერთი მისი თანამშრომელი ქართულ მიწა წყალს ორ კათეგორიათა ჰყოფს: ერთი არი რეალი, ხოლო მეორე კი თურმე ყოფილა რაღაც განყენებული, მხოლოდ ჭკუით მისაწვდომი, «გნოსეოლოგიურად» წარმოსადგენი, აბსოლუტურად განუარსებელი! ამ უკანასკნელის თვალის მოკვრა შესაძლებელი ყოფილა მარტოა მუხეუმების რუკაზე...

უნდა გადაჭრით ითქვას, რომ ამ მიდგომით მშობელი მიწა წყალის გეოგრაფიული მოხაზულობა მხოლოდ ისეთ გვამებს შეუვით ტვინში, რომელთაც ან არაფერი გაეგებათ თავისი მხარის სასიცხლო ინტერესებისა, ან სულ არა სწამთ მისი მომავლი თვითმყოფი არსებობის შესაძლებლობა! თუ ბამატმა ან არ იცის, ან და ფეხებზე ჰკიდია ქართული სახელმწიფოური ატრიბუტები, «კავკასის» ქართველებს რაღა ღვთისწყობა ცოფი შეეყარათ, რომ ველარ უცვნიათ საკუთარი სარჩო-საბადებელი?! რა არის საქართველოს გეოგრაფიული სახე, თუ არა იგივე მისი თავგადასავალიანი ცხოვრება — დაქვეითებითა და აღმალეობით, დაკნინებითა და ძლიერებით?! ბამატსა და ძმათა მისთა მიანცდამანც კსურთ საქართველოს სანაპიროების გავლენა იმ ყანდით, როგორც ეს ხდებოდა ჩვენი ისტორიის კუკუმით ხანებში: ჩვენ ყაბულს არა ვართ!..

საქართველოს ისტორიული, პოლიტიკური, სტრატეგიული და, მაშასადამე, რეალი ტერიტორია — სპეცილისტების მიერ გამოცნობილი და შესწავლილი — თვით ქართველი ერისაგანაც არის შეთვისებული და უდავოდ მიჩნეული; ამ ამბებში ეხლა ხელისფათური და «დავითნის» თავიდან ჩხირით ჩაყოლა ზედმეტია და მოსაბუნებელი... თუ ავტორიტეტულ პაზრს პოლიგლოტური «კავკასის» ხალხი მისდევს, მათ დავეუსახელებთ ისეთ ავტორიტეტებს, როგორც არიან — ექვთიმე თაყაიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, პავლე ინგოროყვა, განსვენებული მოსე ჯანაშვილი (ვახუშტის გეოგრაფიის გამომცემი, შინაარსიანი ვრცელი წინასიტყვაობის დართ-



ვით), ესევე საკითხი ზედმიწევნითა ჰქონდა შესწავლილი, ვხლახან ბლომწვევიებისაგან მოკლულ დიდ მწერალს მიხეილ ჯავახიშვილს (თუმცა ამა საგანზე სპეციალი შრომა არ დაუტოვებია).

ყურადსაღებია, რომ სწორედ «კავკასიის» ჯგუფმა დაიწყო საჯარო გამოსვლები საქართველოს საზღვრების მოწესრიგებისა და ჩამოყალიბებისათვის! ეს ნაწერები პირველი შეხედვით დოკუმენტის ხმლის ქნევით მოგჩვენებოდათ, რომ მათ სხვაგვარი სუნი არა სდიოდათ! ეს სუნი ზოგ ქართველსაც შეუგრძენია: გრ. დიასამიძე «კავკასიის» მართის ნომერში ცდილობს ამ უსიამოვნო სუნის განივებას, ის სიყუჩეს მოითხოვს ირრედენტის გარშემო. ავიწყდება კი, რომ ყაყანიცა და ყბედობაც მის ახლო ხედვობა და იქვე გრძელდებოდა.

მაგრამ იტყვიან, რომ ყოველივე ეს ხდება იმ ერთად ერთი პირობით, რომ ქართველ ხალხს რამე ნაირად აპყარონ მენწვევიების მუხრუჭი! თქვე დალოცვილებო, თმა ვაპარსეთ, «თავი» შეიბრალებთ, გარნა ამ უხეირო დალაქებს სამართებელი არც ხომ თმის ასაღებად უჭრით! გზაბნეულ ქართველებს ბამატის როშვა მთის «უცნაურ ხმადა» მოჰსმენიათ, რომლის ანდამატურმა ძალამ უნდა მიიტაცოს ჩვენი გული... აფსუს შამილი! აფსუს ნეტარხსენებულ იმამის განაზიდარი კარგი იდეალისტური ბრძოლა — მძობისა და ერთობისა, თავისუფლებისა და სამართლიანობის მთველი!..

ბამატმა ნიღაბი აიძრა! «კავკასიი» ქართველი ერის სამტრო ორგანოა!.. ბამატის და მისი «ხიხნების» ანკესზე წამოგეგო ყოფილი დეპუტატი დოქტორი ენრიკო ინსაბატო, რომელიც «კორრიერე დიპლომატიკო ე კონსოლარე»-ში ათავსებს ჩახანნილ წერილებს. იტალიელ პუბლიცისტს ორი საკითხი ამოუღია თვალში: საქართველოს სამხრეთი სანაპიროები და ქართველი მენწვევიები (კერძოდ საქართველოს ყოფილი პრეზიდენტის პიროვნებაც). ინსაბატოს წერილი რედაქცია «თავის» შენიშვნას აძლევს, მაგრამ «კავკასია» ვილაც მატყუარას შეცდომაში შეუყვანია: აქ აღნიშნული გაპრტყელებულ სახელწოდების იტალიური ორკვირული არ არის ოფიციალი, არც ნახევრად და არც მესადედა! ის ეკუთვნის ერთგინმე პიროვნებას, რომელიც ამითი ცხოვრობს ისევე, როგორც ვთქვამთ მედუქენე — დახლით. ამ ორგანოს შემოსავლის საგრძნობი წყარო იმაში გამოიხატება, რომ იქ დროდანდროზე ეკოტიურ სახელმწიფოთა წვრილფეხა დიპლომატების თითო ადლიანი ფოტოგრაფიები თავსდება განსაზღვრულ თანხის გადახდით. უნდა გამოვტყდეთ, რომ მე აქ ჩამოსვლის პირველ წლებში ერთი ჩემი მეგობარი უკრაინელის რჩევით ორი წერილი მოვათავსე ამ გამოცემაში, ხოლო ადრევე გავექეცი თანამშრომლობას, რედაქციაში გამეფებულ «დახლიდარულ» ტენდენციებისა გამო. იქნებ უსარგებლო არ იყოს ერთი ამბის მხილება ამ «ოფიციალის» დასახასითებლად: ერთს ჩემს წერილს დართული ჰქონდა ორი ფოტოგრაფია: ირაკლი მეფისა და ნოე ყორდანიასი; წარმოდგინეთ ჩემი გაოცება, როცა მეორე გვერდ-

ზე დავინახე გამოქვიმული: «მისი აღმატებულება» (სწორედ ასე ეწერა) საბჭოთა «ამბაშატორე» საელოხოს მთელი ამალით!.. რაიცა შეეხება ბ. ინსაბატოს, მასთან მე წელთა განმავლობაში პირადად მეგობრული განწყობილება მაქვს. მრავალჯერ გვისაუბრია ჩვენი ქვეყნის პირვარამზე და, აქვე მინდა განვაცხადო, რომ მისგან კარგსა და გულითად მოპყრობასა ვარ შეჩვეული. მაგრამ სულ ბოლო დროს შევნიშნავდი, რომ ინსაბატო ერთვად წუწუნებდა — მე-11 ინტერნაციონალზე და მასთან გადაბმით ქართველ მენწვევიებზე და ნოე ყორდანიანზე. ჩემის მხრით, ვცდილობდი ამეხსნა «დამონებულ ერთად დიდ მეგობრისათვის», რომ ქართველი დამონებული ერთი დამპყრობელ მტრის წინამდეგ ბრძოლაში, არის გაერთიანებული, და რომ ამჟამად ქართველებში საპერსპექტივო შინაწყობილების საკითხები არ ითვლებიან აქტუალურად... უწურო კი ინსაბა-

ტომ დაწერა დამონებულ მტრის გასახარი სტატიები და, რაც უარესია, გამოაკვეყნა ერთი რამ «დოკუმენტი», რომელიც — მისივე სიტყვებით ვითომც იტალიის მთავრობას უნდა გადასცემოდა საქართველოს სახელით! ძნელი დასაჯერებელია, მაგრამ ეს ჩაიღინა ცნობილმა მოღვაწემ, ყოფილმა დეპუტატმა, ხანში შესულმა ადამიანმა!.. ეამთადენაში ინსაბატო (დღეგრძელი იყოს!) დარწმუნდება, ვინ იყვენ, რომ აქოთებდნენ ქართულ საქმეებს და ნებსით, თუ უნებლიედ ამაგრებდნენ გაპირვებაში მყოფ ერის მტერთა პოზიციებს. მაგრამ ვიდრე ეს წერილი დაიბეჭდება, ინსაბატო ჩემს ფიქრებს ყველა ამისა გამო გაეცნო რომის გაზეთის «ფრონტე უნიკო»-ს საშუალებით...

«კავკასიის» დაუდგრომელ აუდიტორიას მიემატა კიდევ ერთი გვამი. აქ თავი ამოყო შარშან გერმანიიდან გამოძეგებულმა ვასილ სადათარაშვილმა (ლადო ახმეტელაშვილო, გახსოვს ბერლინიში 1926 წელს რა წამოიძახე ამ გვარის გაგონებაზე?). ეს ყოვლად პატარა კაცი რათა ხანია წლებზე ფეხს იდგამს, რომ ქართველ წრეებში შეძვრეს! პეროსტრატულ აქციათა გარდა (ავატოკოთ მენსიერება და ეს გვარი მოგვაგონებს საქმუნავ და საძრახ ამბებს), ის ბევრსა სწერს — ხან აქ, ხან იქ — ქართულად, გერმანულად (ეხლა იტალიურადაც), მაგრამ — ვერ იქნა, ვერ ეშველა: მის «დისერტაციებს» არვინ აგდებს «ჩოთქში»... იტალიაში ჩამოვიდა თუ არა, ისეთი თავნედური წერილები დასტამბა ჩვენი ქვეყნის ახლო წარსულზე, რომ გააკვირვა თვით იტალიელები. ერთმა ახალგაზდა ცნობილმა მოღვაწემ მითხრა, რომ პატრიოსანი იტალიელი ყურნალისტი არ მოინდომებს უცხო ენაზე მსგავს რამის დაწერას თავის სამშობლოს გუშინდელ მართველებზეო!

ესლანდელი მისი წერილი რომიდან («კავკასია» — მარტი) თავიდან ბოლომდის ტყუილების ბოხჩაა, უსუსურ აბდაუბდასთან გადაბმული. გასაოცარი არ არის, რომ ინსაბატოსაც მახინჯად აესახა ქართული პრობლემა: ცრუსა და მატყუარა თარჯიმანს უფრო მეტად შეეძლო აეფორიაქებინა უცხო პუბლიცისტის თავი...

ამ პატარა კაცს მე არ ვენმაურებოდი განგებ: მის



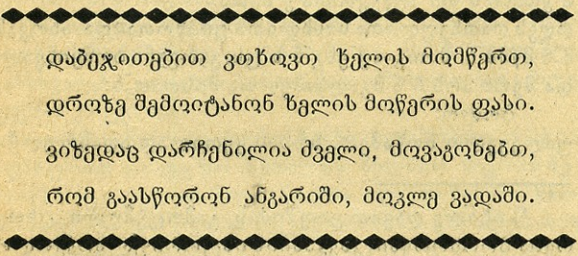
პოლემიკურ ნაჯღაბნს უჩუმრად განზე ვდებთ, ერთის დანასკვნით: «სხვისი გიჟი სასაცილოა, თავისი კი—სამარცხენია»... ესლაც ხმა უღები დავშთებოდი, მაგრამ სადათარაშვილის ჭორები ისეთ ამბებთან არიან გადაბმულნი, რომ ორიოდე სიტყვას ჩემგანაც ითხოვენ: გადაჭრით ვაცხადებ ქართველი საზოგადოების წინაშე, რომ ბ. ჩიხლაძე ჩემს სიცოცხლეში არ მინახავს. მისი ჩამოსვლა რომში ერთმა პირმა მაცნობა და მე ეს თავის დროზე პარიზს შევატყობინე. არ მინახავს თვალთ არც ცაგურია. მე «იშვიათი სანახავი კაცი», მარტო დავდივარ იქ, სადაც საჭირო არის, დავდივარ საქვეყნო საქმეთა გამო და არა «საკლიაუზოდ»... მართალია, ჩემს ადათში არ შედის ყველა გაჩირადღებულ ფანჯარასთან მიდგომა და არც სხვათა სუფრაზე მათლაფების ლოკვა-სა ვარ იმთავითვე მიჩვეული...

სადათარაშვილი ჯეილ ხბოსავით აკუნტრუშე ბულა, რომ «ბედნიერ შემთხვევას» მის ხელში ჩაუგდია «მემორანდუმი»... ეს ის დოკუმენტი არა—გაპკივის ეს უხეირო მაჩანჩალა ბამატისა (ვინ უწყის, ხვალ ვის მიეკედლება!), რომელიც ინგილომ სამინისტროში დიდ თანამდებობის მოხელეს გადასცაო. სადათარაშვილის «ბედნიერი შემთხვევა» მე არ მაინტერესებს—სულ ადვილად აქ შეიძლება სხვა რასზე ჰქონოდა ადგილი—, მაგრამ მას თურმე წინდაწინვე სცოდნია, რომ დოკუმენტი იტალიის მთავრობას მიჰსვლია, და ამის შემდეგ ჰბედავს მის გამოქვეყნებას თვითონაც და აბრყვებს უცხოელსაც... სათადარაშვილს კიდევ შეუძლია გამოიყენოს «ბედნიერი შემთხვევა» და გაიგოს, თუ რა ჰაზრისანი არიან აქაურ საგარეო საქმეთა სამინისტროში მის და მის მფარველის მიერ მოჭორილ ამბავთა გამო...

ასეთ «ოპერაციების» მომწყობი, მერე «ნიანგის ცრემლებს» ანთხევს, რომ იძულებული ხდება ქვეყნიდან-ქვეყანაში გზააბნეულ თხასავით იწანწალოს... რაც მოვივა დავითაო, ყველა შენი თავითაო...

ბ. ინგილო.

რომი.



დაბეჯითებით ვთხოვთ ხელის მომწერთ, დროზე შემოიტანონ ხელის მოწერის ფასი. ვიხედავ დარჩენილია ძველი, მოვაგონებთ, რომ გაასწორონ ანგარიში, მოკლე ვადაში.



ჯვარის მონასტრისული „თოვნი“ ანუ „საგალობლი“ მითითებით საუკუნისა *)

ტყავის ხელნაწერი, 23,8×16 სანტიმეტრი, ყდა ჰქონია, მაგრამ მოუძარცავთ, აკინძული რვეულები ეხლა უმეტესად დაშლილია, ეტრათი კარგია, არც მანდამინც სქელი, მოყვითანო ფერისა, ნაწერი ლამაზი ნუსხურით მე-XI საუკუნისა ერთ სვეტად. ტექსტის სიგძე 17,1, განი 10,5 სანტ. თვითველ გვერდზე 30 სტრიქონია, ნიშნებთ ნახმარია თითო, ორორი და სამ-სამი წერტილები. სათაურები, მეთაური ასოები უმეტესად ნაწერია სინგურით, სხვა ტექსტი შავის მელნით. პაგინაცია აღნიშნულია რვეულზე თავში და ბოლოში ასომთავრულით, შემდეგ სხვა ხელით და მელნით აღნიშნულია კიდევ სომხური ასოებითაც. ხელნაწერში სულ 48 რვეულია, რვეულში რვა ფურცელია, მაშასადამე სულ უნდა იყოს ხელნაწერში 384 ფურცელი (48 გერ 8=384), მაგრამ ესლა არის 382 ფურცელი, აკლია თავში ერთი ფურცელი, ერთიც მეშვიდე რვეულში, ამას გარდა ბოლოში ერთი ფურცელი დაუწერელია. სულ ამბოლო დროს ვილასაც ფანქარით აღუნიშნავს სათვალავი დაწერილი ფურცლებისა, ის პირველ ფურცელსაც ათვლის, რომელსაც ჩვენამდის არ მოუწევია, ეს იქიდან ჩანს, რომ ეხლანდელ პირველ ფურცელს უჩის სათვალავი 2. აღმნუსხველი უჩვენებს სულ 377 დაწერილი ფურცელი, მაგრამ ამ აღმნუსხვაში შეცდომაა, მას აღუნიშნავი დარჩენია თითო ფურცელი შემდეგ 58, 102 და 280 ფურცლებისა, ამას გარდა 236 და 334 სათვალავით ორორი ფურცელია ნაჩვენები. აღმნიშვნელს რომ სწორად აღენიშნა ფურცლები უნდა გამოსულიყო 382 დაწერილი ფურცელი. ვინაიდან ის პირველ ჩვენამდის არ მოუწეულ ფურცელსაც ანგარიშობს და ბოლოს დაუწერელ ფურცელს სათვალავში არ იღებს. ნამდვილად დღეს ხელნაწერში სულ 381 დაწერილი ფურცელია, აკლია ერთი თავში და ერთიც მეშვიდე რვეულში. ამრგად ხელნაწერი სულ მცირე ნაკლით არის ჩვენამდის მოღწეული. ტექსტიც კარგათ არის შენახული, ხოლო ორო-სამ ადგილს ნახვრეტებია პერგამენტის ფურცლებში. სამს ადგილას ცოტა შემკობილობაც არის. მე-297 ფურცელზე verso ლამაზი ფერადებით შესრულებული მოგძო თავსართი მხატვრობაა (ჩასტავკა), აქვე ფერადებით შემკობილი მეთაური ასოები ქ და თ, აგრეთვე მე-183 ფ. ი და ნ შემკობილი, ხოლო 184 ფურცელზე verso ასო ნარია შემკობილი.

შინაარსით ხელნაწერი შეიცავს საგალობლებს დეკემბრის, იანვრის და თებერვლის თვეებისა. პირველ დეკემბრის წმიდა ანანიას საგალობელს თავი

*) ეს ხელნაწერი ჰქონია ერთს ლონდონის ანტიკვარს და ბ-ნ ანდრია გუგუშვილის თაოსნობით მიიღეს ლონდონიდან განსახილველად, რომლისათვის ვინ ანდრიას დიდ მადლობას მოვახსენებ, არცა. ცაგარელის და არც რ. ბლეიკის ჯვარის მონასტრის ხელნაწერთა აღწერილობაში ეს ხელნაწერი არ არის აღნიშნული და სულ უცნობია ლიტერატურაში.

აკლია და ტექსტი მეორე ფურცელზე ეხლა იწყება სიტყვებით:

გნათოდა გონებამ შენი საღმრთოთა მით
ბრწყინვალეებითა ღირსებით: და სული
წამ მკადრ იყო სიყვამითგნ შენთანა ანა-
ნია. და გამოგაჩინა მოწამედ თვსა:.

თავდება ხელნაწერის ტექსტი 28 თებერვლის
საგალობლით წმიდისა პროხერი ალექსანდრიელ
პატრიარქისა, რომელიც დაბოლოებულია შემდე-
გი სიტყვებით:

ალიწიე სიმაღლედ. ზეცისა შენ მღდელ
მოწამეო. და მიხუდა წი ღთისა შემკო-
ბილი. გვრგვინითა მით მოღუაწე მისათა.
ევედრე ჩუენთვის რა მოგუტეს შენდობამ.
შეცოდებთამა. მადიდებულთა შენთა:.
გნნ ვენაგო მალისაო ნაყოფიერო:.

შემდეგ მიმატებულია:

სხუამ ყი წდისა პროხერისი კპოო თა
სეკტენბერსა სამსა. ო ღ ღდყე აქბდით
კამა. ეპა დბლნი და. ქე კაცთ მწყრს თანა.
და გლბნი კამ დ: ფარაოას ეტლები მთხა.
შემინდვეთ პროვლ მუნ დეიწერენ. დედასა
ეგრე ეწერა. აქა მით არღარა დაგწერენ:.

ამის შემდეგ გადამწერის ანდერძია ასეთი:

სახელითა ღმთა: განსროჯლდა: ესეცა: *)
წიგნი: სამი თთუშ დეკენბერი იანვარი და ფებერ-
ვალი: ბრძანებითა: და მოღუაწებითა: ღთშე-
მოსილისა: მამისა: და მოძღურისა: გი: პროხორე-
სითა: ქნ ამათ: ყლთა წთა მისთა თანა: დბლ ყავნ:
სული მათი: სასუფეველსა ცათასა: ან:.
ღცესა მომიგნთ ცდელი უცბად. მხრეკალი (sic)
იოვანე.
დვალი. წნო მმნო. და რი დამეკლოს შემინდვეთ
ღნ გარწმნოს:

ვინ ესე წიგნი რაცა მიზეზითა მონასტე *)
რსა ჯრისასა გამოაკუას. შემცა ჩუენე
ბულ არს ვაყლი მწვალებელნი და სული-
მცა მისი დაშვილ არს ყვლთანა ღთსა გნმარისხე-
ბელთა:.

შეიმოსა კელითა კრთხლისა ძმისა ნისთერე-
ონისითა. ღნ აღუგოცენ ყნი ბრლნი მისნი ღცყვთ
მისთს წნო ძმნო:.

შეუმოკლებლად ეს სტრიქონები იკითხება:

სახელითა ღმრთისამათა, განსრულდა ესეცა წი-
გნი სამი თთუშ, დეკემბერი, იანვარი და ფებერვალი,
ბრძანებითა და მოღუაწებითა ღმერთშემოსილისა
მამისა და მოძღურისა გიორგი-პროხორესითა, ქრი-
სტემან ამათ ყოველთა წმიდათა მისთა თანა დიდე-
ბულ ყავნ სული მათი სასუფეველსა ცათასა, ამინ.

ლოცვასა მომიგნენთ ცოდვილი უცბად მხრე-
კალი (sic) იოვანე დვალი, წმინდანო მამანო, და რო-
მელი დამეკლოს, შემინდვეთ, ღმერთმან გარწმუნოს.

ვინ ესე წიგნი რამასაცა მიზეზითა მონასტერსა
ჯუარისასა გამოაკუას, შემცა ჩუენებულ არს, ვითა-

რცა ყოველნი მწვალებელნი, და სულიმცა მისი და-
შვილი არს ყოველთანა ღმრთისა განმარისხებელთა.

შეიმოსა კელითა კურთხეულისა ძმისა ნისთერე-
ონისითა. ღმერთმან აღუგოცენ ყოველნი ბრლნი-
ნი მისნი, ღოცვა ყავთ მისთს, წმინდანო ძმანო!

თარიღი გადაწერისა არ არის, მაგრამ ჩვენ ვი-
ციტ, გიორგი-პროხორე აღმაშენებელია განთქმული
ჯვარის მონასტრისა იერუსალიმის მახლობლად,
გიორგი მისი ერობის სახელია, პროხორე ბერობის.
მისი თაოსნობით და ბრძანებით არა ერთი წიგნი
გადაწერილა ჯვარის მონასტრისათვის თვით ჯვა-
რის მონასტერში და სხვაგანაც. გადამწერი ჩვენი
ხელნაწერისა ბერი იოვანე დვალი ცნობილია სხვა
ხელნაწერებიდანაც, სხვათა შორის მას გადაუწერია
ამავე ჯვარის მონასტერში 1055 წელს ხელნაწერი:
«ცხოვრებამა და შესხმამ დიდისა ბასილისი, თქმუ-
ლი გრიგოლ ღვთისმეტყველისაჲ» (იხ. ცაგარელის
კატალოგი № 105 და რომერტ ბლეიკისა № 14). სი-
ტყვები «განსრულდა ესეცა წიგნი» ცხად ყოფს,
რომ გადამწერს სხვა თთუების საგალობლებიც გა-
დაუწერია და მასთან ესეცა. ეტყობა მთელი წლის
საგალობლები ოთხ წიგნათ ყოფილა გაყოფილი,
სამ-სამი თვის საგალობელი თითო წიგნში. ამ ხელ-
ნაწერს არც ცაგარელი იხსენიებს თავის კატალოგ-
ში, არც რ. ბლეიკი, მაშასადამე ის წინეთ ყოფილა
გამოტანილი ჯვარის მონასტრიდან, ვიდრე ა. ცაგა-
რელი იმოგზაურებდა იერუსალიმში. გიორგი მთა-
წმინდელის ბიოგრაფიიდან ვიცით, რომ პროხორე
ამენებდა ან ამთავრებდა შენობას ჯვარის მონასტ-
რისა თეოდორა დედოფლის დროს საბერძნეთში
(1054-1057), მეორე მხრით პროხორე 1066 წლის შემ-
დგომ ალარ ყოფილა ცოცხალი *). დანამდვილებით
თარიღი მისი გადაცვალებისა არ ვიცით. ჩვენი ხელ-
ნაწერი უნდა იყოს გადაწერილი 1056-1066 წლებს
შუა. ამ ხელნაწერში შენახულია ორი ქართველთა
წმიდათა საგალობელი, წმიდისა აბოსი ფურც. 189
verso—195 და წმიდისა ნინო მოციქულისაჲ, ფურ-
ცელი 221 verso—224 verso.

აბოს საგალობელი, რომელიც უშვალოდ მოს-
დევს 7 იანვრის, წყალთა კურთხევის საგალობელს,
ჩვენს ხელნაწერში იწყება ასე:

განძლიერდა ძალითა ქესითა. ღუაწლით შემოსილი
აბო. წინააღდგომად მტერთა. და სიოცხვილეულყვნა
იგინი მაღლითა სლისა წმიდისათა:.

მოსწრაფედ წინა აღუდგა აბო. ძალითა ჯრისამათა
სიმძლავრესა. მას აღუჯულეთათასა. და დაამდაბლა
სქდლი მთი შეწვენითა ქსითა:.

დღეს დათხეულითა სისხლითა უბიწოთამათა. ახოვან-
მნ მშმმნ. მოიგო ქესგნ ზცს. გვრგვინი ბრწყინვალე
და მეოხ არს ჩნ მგალობელთა მისთათს:.

ბოლო:
უძღვეველო მოწამეო. სრბამ კეთილად აღასრულს.

*) იხილე დავით ყიფშიძის გამოცემული ცხოვ-
რება პროხორესი, კავკასიის ისტორიულ არქეოლო-
გიურ ინსტიტუტის მოამბეში («იზვესტია»), ტ. II,
გვ. 37, შენ. 2.

*) ეს სტრიქონი ასომთავრულით არის ნაწერი.

და აწმკვდრხარ ნათელსა მას. გამოუთქმელსა. ევედ-
რს ქსა. და დაამდაბლნეს მტერნი ჩნნი აბო. და
მოსცეს

ძლევაჲ. მეფესა ჩნსა: არამთუ:.

ნაწილი ამ საგალობელისა შეადგენს ვარიანტს
პ. ინგოროყვას მიერ გამოცემული აბოს საგალობე-
ლისა დაწყებული რაბბ გვერდიდან რაბბ გვერდამ-
დის, სტრიქონები 24—174^{*)}. არ არის ჩვენს ხელნა-
წერში ტექსტი, რომელიც შეიცავს ინგოროყვას
გამოცემაში პირველ ათ გვერდს (ა-ი), შემდეგ რაბ-
რაბბ გვერდს, სტრიქონები 1—23, კიდევ რაბბ—რაბბ
გვერდებს, სტრიქონები 175—200. სამაგიეროდ ჩვენს
ხელნაწერში ხუთი გვერდი უკავია ტექსტს, რომე-
ლიც ინგოროყვას გამოცემაში არ არის.

წაწინოს საგალობელი იწყება ასე:

ინვარსა: იდ: წ: დისა: ნინო: მოცქლისა:

ო: ო: ღ: დესა: ჯ: ა: დ: გ: ი:.

ჟ: სს: წლთა: ზა: სსწ: ლი: სკვრვ: ლთამ. რ: სუეტი: იგი:
ცხორებისა მომცემელი. დედაკაცისა მიერ მყის
აღმართების.

და დბ: ის მეტყუელებს ქართველთა ენაჲ და
ილტვიან არმაზ ზადენთა ძალნი. ჟ: რავდენნი მადლნი
მოგუცენ ქეწინოას მიერ. რ: ლითაც. აცხოვენს სულ-
ნი ჩნნი ვა მოწყალებ ხარ:.

მადლისა ზიარსა მას ნინოს. მოვედით მორწმუნენო.

და
ერთობით პატივ ვსცემდეთ. რ: ესე არს მსგავსი
მცქლთამ.

რ: ი მოივლინა ჩრდილოასა ქეწნად. და მადლითა
საღმართოა-

თა გამომიგნნა. ჟ: შურომანი (sic) შენნი სსტრ: ლო
მოცქლა: ღ: თისა მიერ. რ: ი იღვწენ ჩნდა მომ: რთ
მეოხ გუყ: ვ ჩნ:.

ბოლო:

ოწ: თმ: ნინოასი: ჯ: ა: ა: გ: წ: თა: ზა:

გ: წ: ნ: რ: ი პბრწყინავ. მოღუაწეო მცქლთა თანა
ნინო: რ: სწორად მათისა იღუაწმ და სწორი
გვირგვინი. მათნათა მოიგე. ვა მოსმ. პ: რელ. მთასა
მას. ზა: სინასა უჯული მოილო, ეგრეთვე შენ. მთასა
ზა: ლოცვითა მოიხუენ. ათნი მცნებანი, და
ბრძანებით მიივლინე: ქლქდ სამეუფოდ მცხეთად.
რ: ა უქადაგო შენ, ქე: დ: ი ჯ: რ: ცმლი. რ: ი იოვა ქლ-
წლისაგან. და აწ. მას ევედრს: მონიჭებად სულთა
ჩნთა დიდი წყალობაჲ:.

ეს საგალობელი სულ სხვაა ვიდრე საბინინის
მიერ გამოცემული საქართველოს სამოთხეში
(გ. 156-167), მაგრამ ახლოა ჩემს მიერ გამოცემულ
ჭელიმისეულ საგალობელთან (იხ. აღწერა წერა-
კითხვის ხელნაწერთა, ტომი II, გვ. 806-812), თუმცა
განსხვავებაც თვალსაჩინოა, ჭელიმისეული ტექსტი
უფრო ვრცელია.

უკანასკნელ გვერდზე ჩვენი ხელნაწერისა სხუა
ნუსხურით და უფრო მქრალის მეღნით მაგრამ მე-
11-12 საუკ. ხელით მოყვანილია (დასდებულნი წმი-
ლისა გრიგოლი ღვთის მეტყველისანი. გიხილეს რამ

ქე ამას ზა: ა: გ: ბ:.) ამის ბოლოს უწერია:
«მაკარი გლახა ლოცვასა მომიკსენეთ ამითა თარ-
გმანი:»

ამგვარივე ხელით და მეღნით აქ იქ აშიებზე ხელ-
ნაწერში გვხვდება მინაწერები, დამატებანი საგალობელთა ან ცნობები, თუ რომელ თვეში არის კიდევ
ხსენება ამა თუ იმა წმიდანისა.

ხშირად საგალობლები აკროსტიხებით არის წა-
რმოღგენილი და ამ შემთხვევაში აღნიშნულია წით-
ლურით: «აკროსტიხონნი». მეთაური ასოები აკრო-
სტიხებისა ნაწერია ყოველთვის სინგურით და ეს
ასოები შეადგენენ ფრაზებს, მაგალითად:

1. მოძღუარსა შევამკობდეთ ერნო.
2. მამასა მამათასა ლუგაწლით განზუენებულსა
საბას უგალობდეთ.
3. მაცხოვარისა შობასა უგალობდეთ.
4. მაცხოვარისა მოსლვასა და ბეთლემს შობასა
წმიდისაგან ქალწულისა დასთა ზეცისა განწ-
ყობილთათანა უგალობდეთ.
5. ქრისტეს შობასა ყოველნი შევამკობდეთ.
6. სილიბისტროსს რომთა ვასკულავსა ვაქებდეთ
ერნო. მამათმთავართა კრებული დღეს ჩუენ-
თანა იხარებს სულიერად.
7. აპა ესერა მოიწევის ქრისტე ნათლის ღებად.
8. დიდებულს მაქსიმეს უგალობდეთ.
9. ტიმოთეს მთიებსა ეფესოსასა უგალობდეთ.
10. მეოხ მეყავენით ყოელნო წმიდანო წინაშე მე-
უფისა დღესა მას განკითხვისასა.
11. გრიგოლის ღმრთის მეტყველსა ვაქებდეთ.
12. იოვანეს და არკადის ქებით შევასხამთ დღეს.
13. იგნატის ნაწილთა აღმოყვანებამა რომით ან-
ტიოქიას.
14. გალობით შევასხმიდეთ მოწამესა ელიას.
15. ნიკიფორე მოწამესა უგალობდეთ ერნო ქებით.
16. ბლასისის მღვდელთ მოძღუარსა შევამკობდეთ.
17. გიხაროდენ ქრისტეს მოწამეო პამფილი.

მერმენდელი ხელით მინაწერები ხელნაწერში
სულ ცოტაა და უმნიშვნელო. ესლანდელ აღნიშნულ
მეორე გვერდზე მხედრული ასოებით მე 15 საუკ. ხე-
ლით სწერია:

ზენგიას შეუნდნეს ღმერთმან

აღწერილი ხელნაწერიდან ჩვენ გვაქვს სამი დი-
დი და ერთი პატარა ფოტოგრაფიული სურათი,
რომელნიც შეიცავენ ესლანდელ პირველ გვერდს
ხელნაწერისა, უკანასკნელ ფურცელს და ბოლოსი-
ტყვაობას საგალობელისა.

გქ. თაყაიშვილი.

*) ძველი ქართული სასულიერო პოეზია, ტფი-
ლისი 1913.

ზოტა კუსთავაშვილის ღვაწლი საქართველოში და კუსთავში

ქართული სიტყვის მშვენიერების, ქართულ სინდისის სიმალის და ქართულ გონების გამომხატველ დიდებულ ზოტას დღესასწაული დიდის ზეიმით იქნა გარდახდილი არა მხოლოდ პოეტის სამშობლოში, — ქართველი ერთი როგორც ერთი კაცი აღტაცებით მიეგებოდა რუსთაველის დიდებას, აბა, რა გასაკვირია, — არამედ რუსეთის კავშირის ტერიტორიაზეცა.

არც ეს ამბავი არის გასაკვირი, თუ გავიხსენებთ, რომ ამ კავშირში ერთი ნება, ერთი ზელი ჰქმნის დარსაცა და ავდარსაცა. საკმარისია ამ ერთის ხელის გაქნევა, რომ მთელმა კავშირმა საუცხოვოდ გაწვრთნილ ორკესტრსავით იმას ააყოლოს აკომპანიმენტი, რასაცა უბრძანებენ.

მაგრამ არ შეგვიძლია არ მოვაქციოთ ყურადღება ამ სახეიმი დღეების ერთ მოვლენას, იმას, რომ, მიუხედავად იქაურ საზოგადო აზრის მონურ მორჩილებისა, ყველა იმ წერილებსა და სიტყვებში, რომელიც წარმოითქვა და დაიწერა რუსთაველის სახელის სადიდებლად, ნათლად სჩანს და გარკვევით ისმის ნაკარნახევ ვაშის ძახილის გარდაკიდესხვა რამე: გულწრფელი განცვიფრება და ნამდვილი აღტაცება დიდებულ შემოქმედების და უკვდავ ქმნილების წინაშე.

ჩამოამოვრეთ ამ სიტყვებსა და წერილებს ის ოფიციალი და რუსეთის კავშირში სავალდებულო სტალინის და ბოლშევიკურ რეჟიმის დიდება, გვერდი აუარეთ ბოლშევიკურსავე ტრაბახს, ჩვენა ვართ, რომ აღმოვაჩინეთ რუსთაველი; — აღმოჩენას ვინ სჩივის, — ჩვენ შევქმენით გენიოსი რუსთაველი; ან კიდევ, რუსთაველის პოემა ჩვენის აზრების დაგვირგვინება არისა, — ყურადღებას ნუ მიაქცევთ ამ, როგორც მოგახსენეთ, გალობის სავალდებულო ჩასართავს, რომლისა იქნება არცა თვით მთქმელს სჯეროდეს არაფერი, და თქვენ მაინც დაგრჩებათ ჩვენის ეროვნულ სიამაყის, რუსთაველის სწორი დაფასება, მსოფლიო პანთეონში მისთვის უდიდესთა შორის საპატიო ადგილის მიკუთვნება.

ქართველებისათვის რუსთაველი იმ თავითვე ყველა დროის და ყველა ქვეყნის უდიდეს პოეტთა სწორი იყო.

ქართველების ასეთ შეხედულების და ამ გრძნობის გამოთქმა იყო ტფილისის ქართულ თეატრის ქვრზე დახატული ხუთ თუ ექვს მედალიონად გაყოფილი ფრესკა, რომელშიაც მოთავსებული იყო უდიდეს გენიოსთა სახეები: დანტე, რუსთველი, შექსპირი...

ამიტომ ამ წერილში ჩვენ არ ვეხებით ქართველ ავტორების დაფასებას რუსთაველის პოემისას და მხოლოდ რუს მწერლების აზრებს მოგახსენებთ.

საკმარისია თვალი გადაავლოთ მხოლოდ წერილების სათაურებს, რომ დარწმუნდეთ, თუ რა დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია მათზე ამ ფასუპოვარ ლიტერატურულ საუნჯეს, აზრთა და გრძნობათა

რა დაუშრეტელი სიმდიდრე აღმოუჩინათ რუსთაველის უკვდავს ლექსებში: «მსოფლიო პოეზიის დიდებული ნიმუში (პეტრენკო), «მსოფლიო მნიშვნელობის ძეგლი» (აკადემიკოსი ორლოვი), «გმირი ერთი» (ოსიპოვი) «პოეტი და მსოფლიო» (ტიხონოვი), «დიდი ჰუმანისტი» (მალინინა), «ვაჟაკობის მგოსანი» (დავიდოვი).

და უნდა ითქვას სიმართლე, ყველა ეს მწერლები საუცხოვოდ ჩაწვდნენ რუსთაველის ღრმა ეროვნულობას, მის აზრთა სიღრმეს, მის მაღალ გრძნობათა სიწმინდეს და ძლიერებას და მის წარმტაც ლექსთა სიდიადეს.

რუსთველი ხომ სიბრძნის, მაღალ გრძნობათა და სიტყვის სილამაზის და დაუსრულებელი ოკეანეა, რომელშიაც რაც უნდა უბადრუკმა მეზადურმა გადისროლოს ბადე, ხელცალიერი მაინც არ დარჩება.

გენიოსობის მთავარი თვისება ის არის, რომ ის უდავოა. მაგრამ მაინც უნდა აღინიშნოს «ვეფხვის ტყაოსნის» ყოველმხრივ მნიშვნელობის შესვენება, რომელიც გამოიჩინა რუსეთის მწერლობამ და საზოგადოების შეგნებულმა ნაწილმა, — ამ ბოლო დრომდის ხომ სახელიც არ გაეგონათ მისი.

... «რუსთაველის პოემა ძვირფასია ჩემთვის», სწერს ვინმე სტუდენტი კუკულევიჩი, «თავისის ნაკვეთის ფორმით, თავისის სიღრმით და გატაცებულ გრძნობიერებით, თავისის სიბრძნით და საუცხოვო აფორიზმებით, სახეთა სისწორით და სიმდიდრით. ეს ხალხურ ფოლკლორზე (მხოლოდ ფოლკლორზე თუ თვით ხალხის ცხოვრებაზე დამის თვისებებზე? ვერ გვითმენს გული, არ შევნიშნოთ) აღმოცენებული ნაწარმოებია, რომელმაც გენიოს ოსტატის ხელში მიიღო იდეალური ფორმა და ამ სახით დაუბრუნდა და ეროვნულ ცხოვრების სიღრმეში შეიჭრა...»

მეორე, ბ. ოსიპოვი, უფრო ვრცლად ლაპარაკობს «ვეფხვის ტყაოსნის» სარკეობაზე ქართულ ეროვნულ ცხოვრებისათვის:

... «რუსთაველის პოემის შესანიშნავი სახეები საქართველომ შექმნა თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის გმირულ ბრძოლებში... ტარიელი არ ეკუთვნის ინდოეთს, ავთანდილი — არაბეთს. ამ ქვეყნებში ვერ გაჩნდებოდა თინათინის, ნესტანის და ასმათის მსგავსი თავისუფალ, მხნე და ამაყ ქალის სახე...»

«რუსთაველის პოემის ერთად ერთი, ნამდვილი ქვეყანა ის არის, რომლის თითქო ხსენებაც არ არის პოემაში: ეს არის საქართველო. ავთანდილ, ტარიელი, ფრიდონ, ეს ის ქართველი რაინდებია, რომელიც შექმნა ქართველ ერის წარმოდგენამ და შეგნებამ»...

... «იყო ისტორიული მომენტი, როდესაც საქართველომ შეიძლო თავის ძალთა გაშლა. მან ისარგებლა ეს მყუდროება, რომ კაცობრიობის თვალწინ გადაეშალა თავისი მაღალი კულტურა და ეძღვნა მისთვის რუსთაველის გენიალური პოემა»...

მართლაც, ქართულ სინამდვილეს რომ არ მოეცა რუსთაველისათვის სახეთა და ხასიათთა ის სიმდიდრე, რომელიც ახლავს მის პოემას, ის მაღალი თვისებანი ადამიანისა, საზოგადოდ, და დედა-



კაც-მამაკაცისა, კერძოდ, როგორც მაღალი და წმინდა სიყვარული, თავგანწირული და უანგარო მეგობრობა, გმირობა და რაინდობა,—ყველა ეს იმ საღვთოდგან რომ არ ეწივნა, რომელსაც წარმოადგენდა ქართველ ერის ცხოვრება, რუსთველის პოემა მაინც მშვენიერი დარჩებოდა ალბად,—ნიქი და შენობქმედება მისი პირადი ღირსებანია,—მაგრამ მას მოაკლდებოდა ის, რაც ნიჭთან ერთად ჰქმნის მის უკვდავ გენიალობას,—სინამდვილესთან სისწორე და ბუნებრივობა.

რუსთველის გენიოსობაც ის იყო, რომ ერში ვაბნეულ ზნეობრივ წარმოდგენათ, მის გონებისეფ ნამოქმედარს, მის ნაზრსა და ნაფიქრს, ეროვნულ ხასიათის თვისებათ თავი მოუყარა და წარმტაცის ლექსით, მძლავრის, შეუდარებელ სილამაზის და ნაკვეთის სიტყვით გამოთქმულ ნესტანის და ტარიელის ამბის სახით ერსავე დაუბრუნა და ამ სახით «წყობილ მარგალიტის» ხიდი გასდო თავის დროისა და მომავალ ქართველ თაობათა შუა და პირადად თავისთვის—უკვდავებისკენ.

მაგრამ... მაგრამ დახეთ ბელის ამ ახირებას, მის დაცინვას.

ადიდებენ და გუნდრუკს უკმევენ წმიდა და მაღალ სიყვარულის დიდებულ მკოსანს,—

«მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი;
«იგი სხვაა, სიძვა სხვაა, შუა უზის დიდი მზვარი»,—
და მერე სად?

სწორედ იქ, სადაც თვით კანონმა წაბილწა ეს მაღალი გრძნობა.

ადიდებენ და ტაშს უკრავენ უდიდეს გმირობის უმაღლეს რაინდობისა და უანგარო მეგობრობის მომღერალს,—

და მერე ვინ?

ის რეჟიმი, რომელმაც დასმენა, დაბუნდება და გამცემლობა უდიდეს მოვალეობად დაუსახა თავის მოქალაქეს და გმირობისა და რაინდობის ნაცვლად მონურ გრძნობებს უნერგავს გულში.

ანკი მხოლოდ და მხოლოდ ზედის ახირების მიწეზია ცხოვრების ეს წინააღმდეგობა?

თუ იმავ უკვდავ მკოსნისა არ იყოს,
«ბოროტსა სძლია კეთილმან, - არსება მისი გძელია!»

ამ კეთილისა, მაღალის და წმიდის წინაშე თავს იდრეკს ბოროტება, რადგან ამის არსება მოკლეა.

ღარბაისგელი.

ბ ა თ უ მ ა ჰ ა რ ი ს მ ხ ა რ ე მ ბ ი

(ფურცლები რვეულიდან)
(გავრძელება)

... არც ბათუმი იყო რუსეთის შიერ იარაღით აღებული. ომში დამარცხებულმა ოსმალეთმა იგი რუსეთს დაუთმო საწავო ხელშეკრულების ძალით. მაგრამ ის წავიც, რომ არ ყოფილიყო, ბათუმი და მთელი მისი მხარე მაინც შეუერთდებოდა საქართველოს ტერიტორიას, რადგან ასეთი იყო ადგილობრივი მუსულმან ქართველების წადილი; ეს შეერ-

თება იქნებოდა ბუნებრივი შედეგი იმ ქართულ პატრიოტულ ნაბიჯისა, რომელიც შერიფ ბეგ სიმონი-აშვილის ჯგუფმა გადასდგა აჭარის შესახებ. ბეგი აბაშიძეები ბათუმში ნაკლები ქართველი პატრიოტები არ იყვენ სიმონი-აშვილებზედ.

რუსების ჯარი, გენ კომაროვის სარდლობით ბათუმში რომ შევიდა, იქ ჯერ კიდევ ოსმალთს რაზმი იდგა. მახსოვს, ოსმალთს ჯარის კაცნი ორ ყაზარმაში იყვენ დაბანაკებულნი. ერთი მათგანი ის შენობაა, სადაც შემდეგში Hôtel de Franse ი მოთავსდა, მეორე კი რუსებმა ეკლესიად გადააკეთეს. კარგად მახსოვს ოსმალთს ჯარის უფროსი, ვინმე ფაშა, მუქი სათვალეებით ნერვიულად ბოლთას, რომ სცემდა თავის ყაზარმების წინ. თავჩაღუნული და ჩაფიქრებული, თითქოს დარცხვენრი. თორმეტი წლის კადეტი, სამხედრო წესით, საღამს ვაძღვედი ხოლმე ფაშას, რომელიც სულ იმას ელოდა, რომ სტამბოლიდან მალე მოსულიყო გემი ყველა მათ წასაყვანად. მართალია, თურქების უკანასკნელი ეშალონების წასვლით ბათუმი რუსეთის ადმინისტრაციულ ცენტრად გახდა, მაგრამ საქმე ბუნებრივად ისე დატრიალდა, რომ იგი ნამდვილ ქართულ ქალაქად გადაიქცა. მოაწყდა ყოველ მხრივ ქართველობა, მოხელენი თვისი ოჯახებით, ვაჟრები; იწყეს ქალაქის მოშენება, რაშიაც სწორედ ქართველებს ერგოთ პირველობა; გაიხსნა მალე ქართული სკოლა, გაება კავშირი ტფილისის ქართულ ცენტრალურ საზოგადოებრივ დაწესებულებებთან. მცხოვანმა მოღვაწემ დიმ. ყიფიანმა გამოუგზავნა მამაჩემს და ნოტარიუს პერენშტეინს ორი წესდება ქარ თვლთა შორის წერაკითხვის საზოგადოებისა, წინააღდებით, რომ ბათუმსა და მის ოლქში გახსნილიყო საზოგადოების განყოფილება და დაარსებულიყო ქართველ მუსულმანთათვის სკოლები. ქართველმა დრამატიულმა საზოგადოებამ გამოგზავნა თავისი დასი. სადაც შედიოდენ ჩვენი უკეთესი მსახიობნი. ბოლოს ბათუმის თვითმართველობაც ქართველების ხელში გადავიდა. ერთი სიტყვით, ქართველები აძლევდენ ტონს მთელ ქალაქს დამით ჩვენი გავლენა ქალაქის გარეთაც გამავდა. რასაკვირველია, ყველა ეს უცბად არ მომხდარა. ქართველებს დიდი ბრძოლები დასჭირდათ თავისი პოზიციების შესანარჩუნებლად, როგორც რუსეთის მოხელეებისაგან, ისე სხვა, არაქართველ ელემენტებისაგან. ქალაქი თანდათან შენდებოდა. ქართულმა თვითმართველობამ იწყო მისი გაღამაზება და გაღაზათიანება, ამოაშრო ირგვლივ ჭაობები, ხელი შეუწყო სავაჭრო პოსტის აშენებას და განვითარებას... მალე ბათუმს მოაწყდა ყველა ქვეყნის გემები, დატვირთული ყოვერგვარი საქონელით, როგორც ადგილობრივი და ნიშნულების ისე სატრანზიტო. ამ ხანაში ბათუმი, ეს ახალი ქართული ცენტრი, იტევდა 30-40 ათას მცხოვრებს, მაშინ, როდესაც 1879 წ. იგი უფრო პატარა, მიგდებულ დაბას მიაგვანდა, სადაც მოსახლეობა 2.000 სულს არ აღემატებოდა.

თუ რამდენად იყო მთელი საქართველო გატაცებული სურვილით, რომ ახლად ნაპოვნი ძმები მალე მჭიდროდ დაკავშირებოდენ დიდ ქართველს



ოჯახს, დავინახავთ იმ წერილებიდან, რომლებიც 1879 წ. იწერებოდა ქართულს გამოცემებში. აი რას სწერდა ჩვენი დიდი მოღვაწე ილ. ჭავჭავაძე: «ესლა ჩვენ ერთი დიდი და უდიდესი მოვალეობა გვაწევს: ძმებს ძმურად უნდა დავხედოთ ყველგან და ყველანაირად. უნდა იმათთვისაც ვიზრუნოთ, როგორც ჩვენთვის; იმათთვისაც თავი გამოვიდოთ, როგორც ჩვენთვის; თუ ჭირში ვუძმეთ, ჭირში მივეშველენით, ჩვენი ერთმანეთის დაურღვეველის კავშირის გაბმაც უეჭველია... ყოველის ერთობისა, ამაღლებული ადამიანისა! აი ჭირთა ამხდელი სანსარი კეთილდღეობისა, მომფენი ღონისძიება! სწავლა ცოდნა. მეცნიერება ღონეა იმისათნა, რომელსაც დღეს წინ ველარაფერი უდგება: ვერც მუშტი, ვერც ხმალი, ვერც ჯართა სიმრავლე».

როდესაც რუსულმა მართველობამ თავისებურად დაიწყო ახლად შემოერთებულ პროვინციის დაჩაგვრა-შევიწროება—დაიწყო ქართველ ზუსტ მანთა აყრა და ნაწილობრივად ოსმალეთში გადასახლება, ამან შეიქმნა მრისხანედი სწერა: «ეს რა ამბავია, რა ამბავია!.. ადამიანი კიდევ ადამიანია ქვეყანაზედ თუ განადირდა, გამხეცდა, რომ გვერდით ადამიანს ველარ იყენებს, ველარ იშვენებს, ველარ ითვისებს? ხალხი თავის ათასწლობით დამკვიდრებულ ბინიდან იშლება და მიდის... ეს დაუჯერებელი ტვინის შემრყვევი ამბავი მხოლოდ შეიძლება მაშინ მოხდეს, როცა ხალხს ეტყვიან:—ან სიკვდილი ან სიცოცხლეო. სხვა არა მიზეზს არ შეუძლიან ხალხს თავი ასე გამოამეტებინოს, ასე ხელი ააღებინოს თავის ბინაზედ, თავის მამულზედ, თავის დედულზედ და გარდაიხვეწოს ვინ იცის საითა»... («ი. ჭავჭავაძე და აჭარა» გაზ. «ლიტერატ. გაზეთი» 10 სექტემბერი 1937 წ.).

თავისი ქართული ხასიათი ქ. ბათუმს, არც რევოლუციის დროს, არც ოსმალებისა და ინგლისის მოკლე ვადიან ოკუპაციების ხანაში და, როგორც ისმის, არც დღეს დაუკარგავს. პირადად დრამატიკისმით სავსე წამები განვიცადეთ, როდესაც 1918 წ. ბათუმში მოგვიხდა მისვლა. იქ მაშინ ცნობილი ბათუმის კონფერენცია იყო თავმოყრილი და ბათუმის ოსმალებს ეპყრა. რადგან მოსალოდნელი იყო, რომ ამ კონფერენციაზე ბათუმის საკითხიც დასმულიყო, როგორც ამ ქალაქის საქმეების მცნობი, მეც მოვხდირტიფილისის დელეგაციაში. მალე გამოირკვა, რომ კონფერენციის სხდომებმა სულ სხვა მიმართულება მიიღო, მე იქ გასაკეთებელი აღარა მქონდა რა და დაგებურნი ტფილისში. მოკლე ვადით ბათუმში დარჩენის დროს ოსმალების ბრძანებლობას რომ ვხედავდი და ვგრძობდი ქართველობის დაჩაგვრას, სულ ის ფაშა მაგონდებოდა, ჩემი ჭაბუკობის დროს ბათუმის ქუჩებში რომ ვხედავდი ხოლმე—ჩაფიქრებულს და დაღონებულს...

(დასასრული იქნება)

გ. ყურული.

ი ლ ი ა

ასე უვლიდა, ასე სათუთად ეპყრობოდა მწერალი იმ ახალს, რომელსაც საქართველოს ცხოვრებაში კვირტივით თავი ამოეყო, ძველის დამცველებს და შემოსეულ მტერის დახმარებლებს თავისივე მოშობელის წინააღმდეგე შეუბრალებლად უთვლიდა: «თქვენგან ჩაგრული, დაბრმავებული ერთი ჯვრებზედ არ გაგვიყიდა, ქვეყნისა ბელი და ხსნის იმედი თქვენებრ ხელში მჩრად არ გაგვხდომია, კაცის მხნეობა, კაცის ზნეობა თქვენებრ ჩინებით არ გვიხომია»... ო...

და აი მოვიდა დრო და «გადავარდა» ბატონყმობა: რუსეთის იმპერატორის ბრძანებით «განთავისუფლდა» ქართველი მშრომელიც,—ქართველი გლეხი. ამ «განთავისუფლებამ» განთავისუფლება არ მოიტანა:—არც სოციალ-დემოკრატიურად,—არც შიშით უმეტეს ფსიქოლოგიურად.—მართალია, ლუარსაბისა და დარეჯანის ადგილი არჩილმა დაკესომ დაიკავეს, და ესერი «ლირსებით» აფასებენ ადამიანს და არა «გვარიშვილობით»;—ისიც მართალია, რომ ოთარაანთ ქვრივი და მისი შვილი გიორგი აღარ ჰგვანან ბატონყმობის დროის დედასა—და მამაკაცს გლეხობის წრიდან... მაგრამ ამან საქმეს ვერ უშველა: «ჩატენილი ხიდი» ჩატენილად დარჩა, ორივე ნაპირი ერთი მეორისაგან თითქმის იმავე მანძილით დაშორებული.

— აი კესო ვერ მიუხვდა გიორგის სულის ტანჯვას:—ვერ წაიკითხა ვაჟკაცის გულის ფიცარზე დაწერილი სიყვარულის ამბავი.—და ძმა ეუბნება მას: «კაცი თურმე თავს გველებოდა და შენ ვერც კი მიუხვდი სიყვარულს... არ გიყვარდა შენ იმავე მიზეზით, რა მიზეზითაც არ შეირთავდი: გლეხკაცი იყო... მეც ასე მოვიქცეოდი... აი რა დიდი კედელია ჩვენსა და მათ შორის! ჩვენი სისხლ-ხორცის კედელია, ქვით-კირია, ქვითქირია!.. ჩვენ რომ გვეკითხონ, ვითომ დიდი ხანია გადაგვიქცევია ეგ მაგარი კედელი. მაგრამ რით? მარტო წიგნისაგან გააღმასებულ ენითა, ენით ვაქცევთ და გული კი ისევ ებლაუჭება, ისევ აშენებს, აგებს»... ო. და თუ ეს ხდება იქ სადაც ისეთი სათუთი და ფაქიზი გრძობა მეტყველებს, როგორც სიყვარულია, რა უნდა მოხდეს მაშინ, როდესაც სხვა და სხვა «გვაშიშვილობის» ადამიანთა შორის ქონებრივი ინტერესები ალაპარაკდებიან... ცსოვრების მიერ «გადაშლილ წიგნს წაკითხვა» გაგებით უნდა... საუკუნოებით ჩაქვილი ტრადიციების აღმოფხვრა, ამოღება ერის ცხოვრებიდან არც ისე ადვილი საქმეა, რადგან მათ ღრმა სოციალ-დემოკრატიული, პოლიტიკური და ფსიქოლოგიური ფესვები ასახრდობენ.—მაგრამ იმედის დაკარგვა არ არის საჭირო:—ჩატენილი ხიდი მაინც გამთელდება და გამთელდება მაშინ, როდესაც «ცრემლიანი ცოდნის ნამი გაბეგრდება, მდინარე წყლად იქცევა და მთელ ტივს მოიტანს... ორსავე ნაპირის გასაერთიანებლად»—ე. ი. მაშინ, როდესაც ტანჯვაზე აგებული შეგნება ყოველ დაბრკოლებას გადალახავს.—და ეს ამბავი გრძელია, გზა შორი და ძნელი:—მის გავლას დიდი დრო უნდა,

დიდი მომზადება და მუშაობა, რადგან ადამიანის შეგნება ძლიერ ჩამორჩენილია.—უზღობით ჩვენ კედელს ვერ გავანგრეთო—სთქვა ილია ჭავჭავაძემ...

ქართველებო!—ერი ილუპება: გვართმევენ ენას. ეკლესიას, წარსულს, ანადგურებენ ჩვენს კულტურას,—გვართუებენ-ო—დაიძახა მან —დაიძახა მან,— ყველაფერი «დაცემულ ვინაობისათვის», მის დაცვისათვის-ო.

«სულ ყოველისფერი ჩვენს ვინაობის საქმეს უნდა შევეურჩიოთ, ქვეშ დაუფყენოთ... ყველაფერს სულ მაგისაკენ უნდა მივუბრუნოთ თავი»,—დინჯი, წინ დახედული მოქმედება გემართებს;—იმ დიდ საქმეს, რომელსაც ახალ პირობებში უფრო დაცვა ესაჭიროება, ვიდრე შეტევით წინ წაყვანა, ფრთხილად უნდა მოვეპყროთ, შესაფერ დროს ვუცდით. ან ყველაფერი, ან სულ არაფერი!—ეს მოთხოვნილება და მღუბველია;—უნდა ვეცადოთ აჩქარებულ მოქმედებით ერი ხიფათს არ გადავკიდოთ. მანძილი დიდია გასავლელი,—გზა ჯერ კიდევ გაუკვალავი, ეკლესია. «დიდს მანძილს კაცი ჭენებით ვერ გაივლის. დიდს მანძილს ზომიერი და მტკიცე ნაბიჯი უნდა...» ამით ჩვენ იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ ფენის აჩქარება მავნებელი იყოს-ო—ამბობდა ესლა მამად ქცეული «თერგდალეული» შვილების დასარიგებლად.

ეს ის დრო იყო, როდესაც ალექსანდრე II ეგრედ წოდებულ «ლიბერალურ რეფორმების ხანას» ალექსანდრე მე-III პობენოსცევის სასტიკი რეაქცია და ეპატრონა, რომელმაც ჩაადრჩო თავისუფალი აზრი, გაანადგურა საზოგადოებრივი თვითმოქმედების ყოველი ნასახიცი და განსაკუთრებული სიმძიმით «ინოროდცებს», დაპყრობილ ერებს დააწვა, რომელთა კულტურული განვითარება საშინელ საფრთხეში ჩავარდა.—და თუ როგორ ტანჯავდა ილია ჭავჭავაძეს ახალ მდგომარეობასთან დამოკიდებულების საკითხი, ამას მოწმობს ის ტრაგედია, რომელიც გადაშალა მან მის მხატვრულ ნაწარმოებთან «მარის ყველაზე განცდილს, დამთავრებულს და დრმა «განდეგილში».—ცხოვრების მიტოვება, სიცოცხლის სილამაზის უარპყოფა და განდეგილობა, თუ მასთან დარჩება მიუხედავად მრავალ უკუღმართობისა, რომელსაც ის იტევს.

ცხოვრებასთან დარჩენა, სიცოცხლის სილამაზის კვლავ განაცდა—გადასწყვიტა მოსახმა და ილია-საზოგადო მოღვაწეც შეუურიგდა იმ აზრს, რომ ახალ მდგომარეობას, ახალ პირობებს ბრძოლის ახალი მეთოდები, ახალი საშუალებები ესაჭიროებოდა.

ეროვნული ფიქრის გაღვივება, ქართველი ხალხის ნებისა და ენერჯიის ორგანიზაცია მტკიცე ყოველდღიური საქმიანობით, ავურის ავურზე გამაგრებით;—სკოლა, წერაკითხვის გავრცელება, ქართველების ერთი-მეორესთან დაახლოვება-დაკავშირება, ერის ეკონომიურად მოღონიერება და ამისათვის სათანადო დაწესებულებათა დაარსება, ქართული მწერლობის შესაფერ სიმაღლეზე აყვანა—ქართული კულტურის განვითარება და დაცვა—აი რა არის საჭირო, რომ «ქართველობამ ხელი გაშალოს, დაქსაქსული, გაფანტული, ცალ ცალკედ მოარული

ღონე-ქონებით თუ გონებით—ერის კვალში ჩააყენოს საერთო და საყოველთაო მოქმედებისათვის»ო. და ამიტომ დიდი სიხარულით და იმედით ხედება ილია მისივე უახლეს მონაწილეობით «თავად-აზნაურთა საზოგადოების დარბ მონაწილეობა შემწეობისათვის», «წერაკითხვის გამავრცელებელ საზოგადოების», «ქართული თეატრის დასის», «ტფილისის და ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკების» და-არსებას, თუ მათი მუშაობის კეთილად წაყვანას, რადგან ყველაფერი ეს «ჩვენის საკუთარს თანხრობით და ღვაწლით არის მოყვანილი და ერთმანეთისათვის საერთო გულისტკივილით შემზადებული... ეს ნერგი დარგულია ჩვენში ჩვენის ყმაწვილ კაცობის ხელით წარსულში და მომავლის დროების მოღვაწეთა იგი უნდა ჰრწყან მხურვალე ოფლითა»ო. ერთი რამ უნდა დაიწეროს საქართველოს შვილმა თავის გულის ფიცარზე:—«ჯერ მაცოცხლე, მერე მაფიქრებინე როგორ გავმდიდრდე»-და «სხვაზედ არაფერზედ წაიტყუოს ჭკუა და ხელი»... განადგურება-გადაგვარებისაგან, გარუსებისაგან თავის დაცვა, ეროვნულ მეობის შენარჩუნება და შენახვა მომავალ თაობათათვის—აი საითკენ უნდა იყოს მიმართული ყოველი ქვეშაბრძოლი პატრიოტის მუშაობა.

«დიან, ბატონებო, ჩვენს ვინაობას ჩვენ ცხოვრებაში უსათუოდ გზა უნდა მიეცეს და ამხედ ხმა უნდა ამოვიღოთ... ხმა კანონიერი, დინჯი, დარბაისლური და მშვიდობიანი. უამისოდ წარმატების გზა შედობილია.—ამ ერის ტაფაში თავადიც იწვის, აზნაურიც, მღვდელიცა და ერიც»ო.—ამბობს ილია. და რადგანაც ეს ასეა, ამიტომ ქართველ ხალხის შემადგენელ ნაწილთა, წოდებთა თუ კლასთა შორის ვინაობის აღდგენისათვის აუცილებელი თანამშრომობა უნდა დამყარდეს;—ეგრედ წოდებული კლასთა ბრძოლა ანტიეროვნული მოვლენაა, ერის მთლიანობის დამღუბველი, უარმყოფი და ამიტომ უარსაყოფიო. პიროვნულში, კერძომ, წოდებრივმა, გამთიშვულიმა ქედი უნდა მოიხარონ საზოგადოის, საერთოს, შემარბივების, ყველაფერის დამფარავის—ეროვნულის წინაშე, მის განსამტკიცებლად უნდა გაღებულ იქნას უდიდესი მსხვერპლიო...

(დასასრული იქნება)

მ.—მე.

შვილი სოზოდა

(სისწორის აღსადგენად)

1938 წლის 6 თებერვალს ქ. სოზოში შესდგა ქართველ კოლონიის საზოგადო კრება ბ-ნ ბამატის ურნალ «კავკაზ»-ის შესახებ. მოწვეულნი იყვნენ ასოციაციის არაწევრებიც.

უურნალ «კავკასია»-ში (თებერვლის ნომერი 2-9) ამ კრების გამო მოთავსებული იყო ყალბი ცნობა და წერილი 15 კაცის ხელმოწერილი, რომლებიც ერთგულებას და ყმობას ფეიცებიან ჰაიდარსა და მის თანამშრომელს.

საჭიროა ფაქტი სისწორით აღინიშნოს და ერთხელ კიდევ «კავკაზ»-ის და მისი თანამშრომლების

თუ ინფორმატორების სიყალბე ქართველმა საზოგადოებამ ამჟამად დაინახოს.

სომოში გამართულ კრებას მართლაც და სამწუხაროდ 32 კაცი მეტი ვერ დაესწრო. დამსწრეთაგან 19 კაცი შეუერთდა იმ აღმთოთების გრძობას, რომელიც გამოთქმულია პარიზის ქართველთა 4 დეკემბრის 1937 წ. რეზოლუციაში.

12 კაცი იყო წინამდევნი და ერთიც თავს იკერდა. ქ. სომოში და მის მიდამოებში ნამდვილად ცხოვრობს 61 ქართველი და როდესაც მათ გაიგეს უზრუნველ «კავკასია»-ს ყალბი ცნობა, ვინც კრებას ვერ დაესწრო, შემოიტანეს კოლექტიური განცხადება შემდეგი შინაარსის: «რადგანაც ჩვენ, ჩვენგან დამოუკიდებელი მიზეზთა გამო, არ გვქონდა საშუალება დავსწრებოდით სომოში 6 თებერვალს მომხდარ ქართ. კალონიის კრებას, გთხოვთ შეუერთოთ ჩვენი წმა იმ აღმთოთებას, რომელმაც ჰპოვა თავისი გამოხატულება პარიზის და სომოს ქართ. კალონიითა კრებების მიერ მიღებულ რეზოლუციაში, იმ ანტიეროვნულ კამპანიის წინამდევ, რომელსაც ეწევა ბაშატის უზრუნალი ქართველი ერის სასიცოცხლო ინტერესების საზიანოდ». ხელს აწერს 24 კაცი სახელდობრ:

- ნ. ორაგველიძე, გ. ბერძენიშვილი, გ. ბერბიქაიშვილი, პ. ფირცხაიშვილი, გ. წიგწივაძე, ალ. მელქაძე, ს. მათითაიშვილი, დ. ყორღანი, ლ. კაკულია, დ. მეგრელიძე, ს. ჩიქვილაძე, ვ. გაჩეჩილაძე, ა. ალანია, ე. ყელენტი, მ. ბურძღლა, ა. მელიავე, გ. კვარცხავა, თ. ზედინიძე, ე. აბულაძე, მ. როყუა, ფ. ხმალაძე, ე. მცხეთელი, ს. მიქელაძე და ნ. თაყაიშვილი.

ამას გარდა სამი ქართველი არცერთს რეზოლუციას არ ემხრობა, თავს იკავებს.

სომოელი ქართველი.

ქართველები პოლონეთში

კვირას 20 თებერვალს ვარშავის მართმადიდებელთა საკათედრო ტაძარში პოლონეთის ქართველთა კომიტეტის გამგეობამ გადაიხადა პანაშვიდი განსვენებულ სვ. მდივნის ხსოვნის საპატივისცემლად. პანაშვიდი გადახდილ იქნა ქართულად მამა გრიგოლ ფერაძის მიერ. დაესწრო დიდძალი საზოგადოება; წარმომადგენლები: აზერბაიჯანის, მთის, უკრაინის და პოლონელი მეგობრები.

მიმდინარე წლის 3 მარტს პრომეთეს კლუბში გადახდილ იქნა სვ. მდივნის საპატივისცემლად სამოქალაქო პანაშვიდი. პანაშვიდი დაესწრენ რუსეთის უღლის ქვეშ მყოფი ყველა ერის წარმომადგენლები, ქართველთა კოლონია და პოლონელი მეგობრები.

ვრცელი მოხსენება განსვენებულის მოღვაწეობაზე გააკეთა კლუბის თავმჯდომარემ პროფ. სმალსტოცკიმ. სიტყვები წარმოსთქვამს კავკასიის ერთი სახელით ბ. რასულ ზადემ, ყირიმის და იდელოურალის აიახ ისხაკიმ. თავმჯდომარემ თანაგრძობა გამოუცხადა იქ მყოფთ ვენ. ა. ზაქარიადეს, პრომეთეს კლუბის თავმჯდ. მოადგილეს გ. ნაკაშიძეს და ქართ. კომიტ. თავმჯდ. კ. იმნაძეს.

ქართველები ბერლინში

25 თებერვალს—ტფილისის დაცემის მე-17 წლის თავზედ—ბერლინის ქართველობამ გამართ. ტრადიციული სამგლოვიარო კრება. წარმოთქმულ იქნა დღის შესაფერი სიტყვები ქართულ და გერმანულ ენაზე. ბოლოს გადახდილ იქნა პანაშვიდი სამშობლოსთვის დაღუპულთა მოსახსენებლად. პანაშვიდი გადაიხადა ბერლინის ბერძენთა საელჩოს მართლმადიდებელმა მღვდელმა, რომელმაც განსაკუთრებით მოიხსენია მტრის მიერ ეხლახან დახოცილი ქართველი მეცნიერები, მწერლები და სხვა საზოგადო მოღვაწენი.

კოსტაველის დღესასწაული სოკობონში

საგანგებო კომიტეტი, რომელიც შესდგებოდა ფრანგებისაგან და რომელშიაც ქართველებიც იღებდნენ მონაწილეობას, გასული წლის ნოემბრიდან შეუდგა რუსთაველის დღის მოწეობას. დეკემბერშივე აიღო სოკობონის უნივერსიტეტის დიდი დარბაზი. დღესასწაული ჯერ განზრახული იყო თებერვლის დამღევს, ხოლო შემდეგ საბოლოოდ დაინიშნა 30 მარტისთვის. შემუშავდა ფართო პროგრამა. მოწვეულ იქმნენ ფრანგი და სხვა უცხოელი საკულტურო და სალიტერატურო ძალები, დამზადდა შესასრულებლად ქართული მუსიკის და სიმღერის ნიმუშები და დაიგზავნა რამდენიმე ათასი მოწვევის ბარათი. ყველა ინტერესით მოელოდა დღესასწაულს. ხოლო მოულოდნელად, კომიტეტისაგან სრულიად დამოუკიდებელმა მიზეზებმა, ორი კვირის წინ საქმე შეაფერხეს. კომიტეტის ყოველი ცდა ამაოდ დარჩა და უკვე მომზადებული დღესასწაულის გამართვა შეუძლებელი გახდა.

კ დ ა მ ც ი ი ს ა ზ ა ნ

უადგილობისა გამო ამ ნუმერში ვერ იბეჭდებოდა მეტად საყურადღებო წერილი ვ. ბორჩკოვსკისა (პოლონურიდან თარგმნილი) «პრომეთეს პრობლემა» და პრ. ექ. თაყაიშვილის «რუმი მოღვაწის იოსებ დადიანის ხსოვნას» (გარდაცვალების წლის თავზე).

გაზეთისათვის დასაბეჭდი მასალები და ფული უნდა გამოვიგზავნებ შემდეგი მისამართით:

M-r PIRTSKALAVA
10, rue Jules Ferry, Leuville-s-Orge (S.-et-O.)
France.